

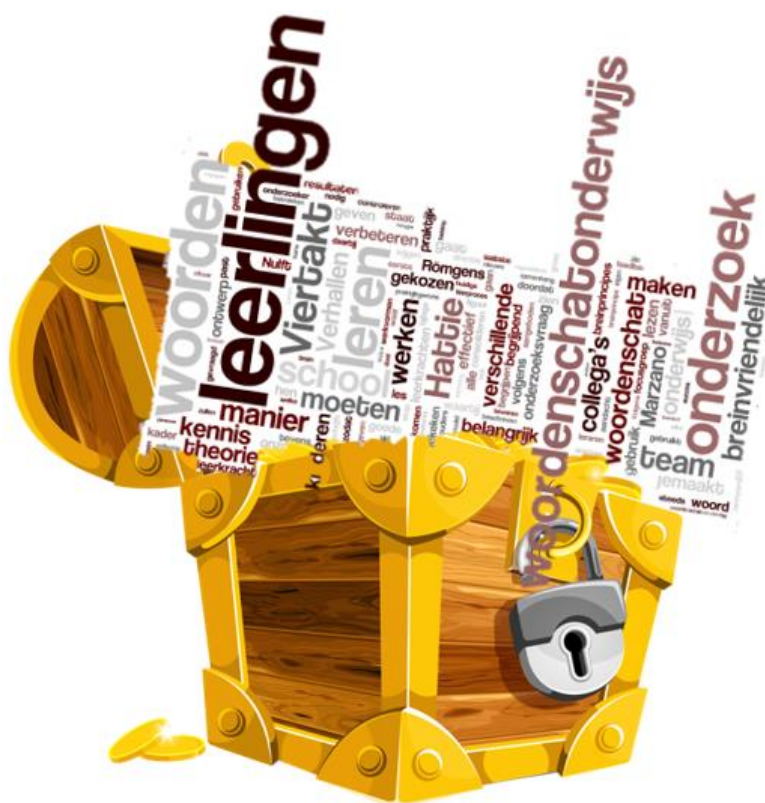
PRAKTIJK

GERICHT

ONDERZOEK

WOORDENSCHAT

BREINVRIENDELIJK WOORDENSCHATONDERWIJS

Master SEN
2-10-2015

Annemiek Timmermans - 1412167
Fontys Hogescholen OSO

Inhoud

Samenvatting	4
Hoofdstuk 1 Aanleiding en probleemstelling	5
1.1 Inleiding	5
1.2 Probleemstelling en beginsituatie	5
1.3 Doel	5
1.4 Mijn professionele rol en taak op taalonderwijsgebied	5
1.5 Relevantie	6
1.6 Persoonlijke motivatie	6
1.7 Kernbegrippen	6
1.8 De onderzoeksvraag	7
Hoofdstuk 2 Theoretisch kader	8
2.1 Definiëring van de centrale begrippen	8
2.2 Aansluiting van de theoretische uitgangspunten bij de onderwijsvisie	12
2.3 Theoretische onderbouwing van de onderzoeksvraag.	14
Hoofdstuk 3 Onderzoeksmethodologie	15
3.1 Onderzoeksparadigma	15
3.2 Onderzoeksstrategie	15
3.3 De respondenten	16
3.4 Ethiek	16
3.5 Onderzoeksmethodes	16
3.6 Triangulatie, validiteit en betrouwbaarheid	17
3.7 Data analyse	17
3.8 Het delen van kennis	18
Hoofdstuk 4 Data-analyse en resultaten	19
4.5 Focusgroepsinterview na uitprobeerfase met collega's	22
4.6 Focusgroep met leerlingen	23
4.7 Overleg na eerste en tweede ontwerp	24
Hoofdstuk 5 conclusies	25
5.1 Het beantwoorden van de deelvragen	25
5.2 Het beantwoorden van de onderzoeksvraag	26
5.3 Discussie	26
5.4 Aanbevelingen	27

Hoofdstuk 6 reflectie	29
Literatuurlijst.....	32
Bijlagen.....	34
Bijlage 1: Tijdpad onderzoek	34
Bijlage 2: Voorbereiding Focusgroep voor collega's	35
Bijlage 3: Analyse profieltest.....	42
Bijlage 4: Verslag focusgroep 1 Collega's	43
Bijlage 5: Gezamenlijke opdracht focusgroepinterview collega's.....	49
Bijlage 6: Placemat Focusgroep 2 collega's	50

Samenvatting

Het praktijkgericht onderzoek vindt plaats op een reguliere basisschool met 68 leerlingen. Het team heeft in schooljaar 2013-2014 deelgenomen aan een cursus 'Boeiend onderwijs' (Natuurlijk Leren B.V.), met als onderdeel breinvriendelijk leren.

Het team zoekt naar een effectievere manier van woordenschatonderwijs. Uit het leerlingvolgsysteem blijkt dat de resultaten van woordenschat en begrijpend lezen tegenvallen. Het team weet vanuit theorie (Vernooy, 2007) dat woordenschat een belangrijke factor is voor succesvol begrijpend lezen.

Onderzoeksvraag:

Hoe kan er op deze school effectief gewerkt worden volgens de Viertakt aan het verbeteren van de woordenschat op een breinvriendelijke manier, met maximale betrokkenheid van leerlingen?

Deelvragen:

- 1) In hoeverre is breinvriendelijk leren in de Viertakt verweven?
- 2) Welke mogelijkheden zijn er op schoolniveau om effectief aan woordenschat te werken op een breinvriendelijke manier?
- 3) Hoe wordt het breinvriendelijk werken aan woordenschat volgens de Viertakt door de leerlingen op onze school ervaren?

Het doel van het onderzoek is om de woordenschatdidactiek op de school te verbeteren. Dit gebeurt op een manier die bij de schoolvisie past waarin uitgangspunten van 'boeiend onderwijs', waaronder breinvriendelijk onderwijs, een plek innemen. Het team wil praktische handvatten die uit te voeren zijn in de groep. Het onderzoek moet een ontwerp opleveren waarin duidelijk wordt hoe de school haar woordenschatonderwijs inricht, in combinatie met breinvriendelijk leren.

Voor dit ontwerponderzoek zijn de onderzoeksmethodes 'documentonderzoek', 'vragenlijst', en 'focusgroep' gebruikt. De focusgroepen werden met 4 collega's gehouden van de groepen 1-2, 3-4, 5-6 en 7-8. Er zijn tevens focusgroepen uitgevoerd met de leerlingen van elke groep van de bovenbouw.

Het onderzoek heeft een ontwerp opgeleverd waarin de zes breinprincipes ('voortbouwen', 'zintuiglijk rijk', 'creatie', 'emotie', 'focus' en 'herhaling') vanuit de theorie over breinvriendelijk onderwijs (Dirkssen, 2011, Römgers, 2011) gekoppeld worden aan de fases van de Viertakt (Van den Nulft & Verhallen, 2009). Het betreft een schema met de breinprincipes waaraan de vier fases ('voorbewerken', 'semantiseren', 'consolideren' en 'controleren') van het didactische model 'de Viertakt' zijn gekoppeld. Bij elke fase staan werkvormen vermeld en in een aantal gevallen is leerkrachtgedrag beschreven dat past bij het betreffende breinprincipe. Dit ontwerp is een groeidocument. Het is gebaseerd op de wensen en visie van het team en op de bevindingen van de leerlingen van de bovenbouw van de school na analyse van de gehouden focusgroepen. Het onderzoek heeft een veranderingsproces op gang gebracht.

Hoofdstuk 1 Aanleiding en probleemstelling

1.1 Inleiding

Dit is het onderzoeksverslag voor praktijkgericht onderzoek in het kader van de opleiding tot Master SEN. De school waar het onderzoek plaatsvindt is een reguliere basisschool met 68 autochtone leerlingen. Het team zoekt naar een effectievere manier van woordenschatonderwijs omdat de leerlingresultaten bij woordenschat en begrijpend lezen tegenvallen. Woordenschat is een voorwaarde voor succes bij begrijpend lezen en geeft leerlingen betere communicatiemiddelen (Vernooy 2007). Derhalve is het relevant dat er aandacht is voor verbetering van woordenschatonderwijs. Het team heeft in het afgelopen schooljaar deelgenomen aan de cursus 'Boeiend onderwijs' (Natuurlijk Leren B.V.) met het onderdeel 'breinvriendelijk leren', waarbij gebruik wordt gemaakt van de 6 breinprincipes (Dirksen, 2011). De uitgangspunten van boeiend onderwijs sluiten aan bij de visie van de school, waar betrokkenheid van de leerling centraal staat. Doordat ik deze breinprincipes toepas in groep 7-8, zie ik dat de leerlingen meer betrokken zijn bij de lessen onder andere doordat de leerstof voor hen betekenisvol is. Ik zie hierin een kans in het combineren van breinvriendelijk onderwijs en woordenschatonderwijs, zodat de manier van woordenschateducatie past bij de visie van de school.

1.2 Probleemstelling en beginsituatie

Uit de resultaten van het leerlingvolgsysteem blijkt dat de resultaten wat betreft woordenschat en begrijpend lezen tegenvallen. Bij de methodetoetsen van Taal Op Maat (Beuming, Ligthart & Van Schijndel, 2006) scoren de leerlingen voldoende op het gebied van woordenschat, maar wanneer deze woorden na enkele weken terugkomen, moeten ze wederom uitgelegd worden. Het team weet vanuit theorie (Vernooy, 2007) dat woordenschat een belangrijke factor is voor succesvol begrijpend lezen. Vanuit de cursus breinvriendelijk leren weet het team bijvoorbeeld dat nieuwe kennis minimaal 7 keer herhaald moet worden op verschillende manieren.

1.3 Doel

Het doel van het onderzoek is om de woordenschatdidactiek op de school te verbeteren. Dit gebeurt op een manier die bij de schoolvisie past waarin uitgangspunten van 'boeiend onderwijs', waaronder breinvriendelijk onderwijs, een plek innemen. Het team wil praktische handvatten die uit te voeren zijn in de groep. Het onderzoek moet een ontwerp opleveren waarin duidelijk wordt hoe de school haar woordenschatonderwijs inricht, in combinatie met breinvriendelijk leren.

1.4 Mijn professionele rol en taak op taalonderwijsgebied

Als leerkracht in de bovenbouw van het basisonderwijs wil ik leerlingen woorden aanleren die functioneel zodat zij meer grip op de wereld krijgen. Tevens wil ik theoretische kennis over woordenschatonderwijs, begrijpend lezen en mijn onderzoekservaringen overbrengen op collega's. Zo kunnen alle leerlingen van de school profiteren van het geadviseerde ontwerp voor woordenschatonderwijs naar aanleiding van het onderzoek. Dit gebeurt in de taallessen, maar ook daarbuiten. Woorden gebruiken we continu.

1.5 Relevantie

Praktisch: De vraag leeft hoe we op onze school effectiever kunnen werken aan woordenschat, gezien tegenvallende resultaten op woordbegrip en begrijpend lezen. Dit is tevens een ontwikkelthema in het schoolplan.

Maatschappelijk: Actief en receptief woordbegrip geeft kinderen meer grip op de wereld door betere communicatiemogelijkheden: spreken, begrijpen, schrijven en begrijpend lezen. Het vergroot hun kansen in de geletterde samenleving (Vernooij, 2007).

Wetenschappelijk: “Het is noodzakelijk én mogelijk om de huidige onderwijspraktijk te verbeteren: op grond van wetenschappelijk onderzoek is bekend wat de succesfactoren zijn” (Verhallen, 2009, p.4). Dit praktijkgericht onderzoek draagt bij aan de bevestiging van deze succesfactoren waaronder de woordenschatdidactiek volgens ‘de Viertakt’ (Verhallen, & Verhallen, 1994). De Viertakt wordt toegelicht in hoofdstuk 2.

1.6 Persoonlijke motivatie

In de module ‘Drama als orthopedagogisch hulpmiddel’ maakte ik kennis met speelse werkvormen om woorden te leren. Ik zie overeenkomsten met werkvormen die in de teamcursus ‘breinvriendelijk leren’ aan bod gekomen zijn, zoals woorden onthouden door ze uit te beelden. Kinderen hebben woordkennis nodig om teksten te kunnen begrijpen (Vernooij, 2007). Ik ontwikkel mezelf door meer kennis te verwerven over woordenschatdidactiek en de manier van leren die prettig is voor het kindbrein. In de Viertakt zie ik overlap met de verschillende werkvormen en de kracht ervan, zowel vanuit drama als vanuit breinvriendelijk leren. De Viertakt is een ‘evidence based’ model en wordt op de opleiding tot master SEN door verschillende docenten aangeraden voor implementatie op de school. Ik ben ervan overtuigd dat we op onze school woordenschatonderwijs kunnen verbeteren door gebruik te maken van werkvormen die aansluiten bij de Viertakt. Deze kennis zal tevens helpen om kinderen met leerproblemen te begeleiden, de doelstelling in mijn professioneel ontwikkelplan. ‘De Viertakt’ en ‘Breinvriendelijk leren’ zijn onafhankelijk te gebruiken naast reguliere methodes. Ze geven leerkrachten gereedschappen die zij in kunnen zetten in de lespraktijk.

1.7 Kernbegrippen

- **Woordenschatdidactiek:** Het intentioneel verbreden en verdiepen van de woordenschat bij leerlingen en het scheppen van voorwaarden voor incidentele woordenschatverwerving.
- **Effectief onderwijs:** Onderwijs dat zo is ingericht dat leerlingen er optimaal van kunnen profiteren.
- **Viertakt:** Didactisch model waarbij woorden in vier fasen worden onderwezen.
- **Breinvriendelijk onderwijs:** Onderwijs dat gegeven wordt volgens de zes breinprincipes.

Verhallen (2009) beschrijft onderzoek waaruit is gebleken dat woordenschatonderwijs volgens de Viertakt de woordkennis zowel in de breedte als de diepte duidelijk verbetert. Auteurs zoals Dirksen (BCL Instituut, Brein Centraal Leren, 2011) en Truus Römogens (2011) met een passie voor de werking van het brein bij leren, leggen de brug naar de onderwijspraktijk door te omschrijven hoe neurale netwerken tot stand

komen en versterkt worden en hoe we dit in het onderwijs met breinvriendelijke activiteiten zoals het maken van een mindmap kunnen stimuleren. Dirksen (2011) heeft zes breinprincipes ontwikkeld die door Römgers (2011) verder zijn uitgewerkt. In hoofdstuk 2 worden deze breinprincipes toegelicht en wordt de koppeling gelegd naar de Viertakt.

1.8 De onderzoeksvraag

Hoe kan er op deze school effectief gewerkt worden volgens de Viertakt aan het verbeteren van de woordenschat op een breinvriendelijke manier, met maximale betrokkenheid van leerlingen?

Deelvragen:

- 1) In hoeverre is breinvriendelijk leren in de Viertakt verweven?
- 2) Welke mogelijkheden zijn er op schoolniveau om effectief aan woordenschat te werken op een breinvriendelijke manier?
- 3) Hoe wordt het breinvriendelijk werken aan woordenschat volgens de Viertakt door de leerlingen op onze school ervaren?

Hoofdstuk 2 Theoretisch kader

Om antwoord te krijgen op de eerste deelvraag wordt literatuurstudie gedaan. Daarvoor wordt de theorie over woordenschat en de relatie tot technisch lezen en begrijpend lezen uit door de onderzoeker gevolgde modules rondom deze vakgebieden gebruikt. De Viertakt is leidraad voor het ontwerp van verbetering van woordenschatonderwijs op onze school. Er wordt gebruik gemaakt van de theorie uit 'Met woorden in de weer' (Van den Nulft, Verhallen, 2009). Er is door de onderzoeker tevens kennis genomen van de 'zesstappenaanpak' uit de methode 'Wijs met woorden' (Marzano 2011). Er is echter voor de theorie van de Viertakt gekozen omdat dit model in verschillende taalmodules door docenten aangeraden wordt voor implementatie op de school. De tijd voor dit onderzoek is te kort om beide modellen uit te proberen. Met het team is scholing gevolgd rondom breinvriendelijk leren, daarvoor is door de begeleiders van deze scholing het boek 'Vuurwerk' (Römgens, 2011) als basis genomen. Omdat deze literatuur bekend is bij het team en aansluit bij de schoolvisie, wordt deze theorie gebruikt voor dit onderzoek. Römgens (2011) baseert haar boek, waarin praktische voorbeelden staan, op de zes breinprincipes die in het boek 'Het brein achter leren' (Dirksen, 2011) worden uitgelegd. Ook deze theorie is door de onderzoeker bestudeerd. Het team wil de prestaties op taalgebied op deze school verbeteren, door op een effectieve manier te werk te gaan. Daarom zijn voor dit onderzoek de theorieën van Hattie (onderwijswetenschapper, Nieuw-Zeeland) en Marzano (onderwijswetenschapper, VS) gebruikt. Er is gekozen voor het boek 'Leren zichtbaar maken', de vertaling van 'Visible Learning for Teachers. Maximizing impact on learning' (Hattie, 2012). Marzano maakt gebruik van Canadees, Amerikaans en Europees onderzoek. Op deze manier wordt tevens vanuit internationaal perspectief gekeken naar de verbetering van de onderwijspraktijk. Er wordt gebruik gemaakt van de theorie uit 'Wat werkt op school' (Marzano, 2012).

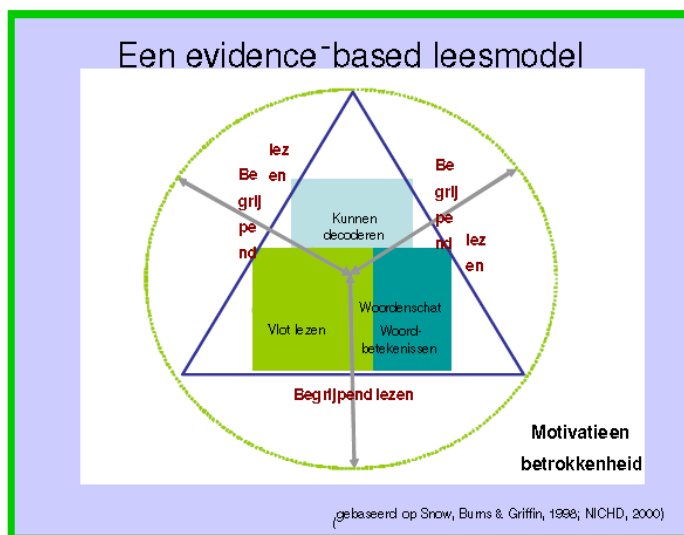
2.1 Definiëring van de centrale begrippen

Woordenschatdidactiek

"Woordkennis is van groot belang voor het leren. Een lezer begrijpt niet wat hij leest als hij de betekenis van de meeste woorden niet kent" (Vernooy, 2007, p.16). Woordenschatdidactiek is belangrijk bij de preventie van leesproblemen. Het is van belang dat een school voor groep 1 t/m 8 een gedegen beleid heeft voor woordenschatonderwijs. Woordenschat is niet los te zien van technisch lezen en begrijpend lezen. Vernooy (2007) gebruikt de volgende werkformule:

$$\text{Begrijpend lezen} = [(\text{woordenschat} \times \text{vlot lezen}) \times \text{begrijpend leesstrategieën}]$$

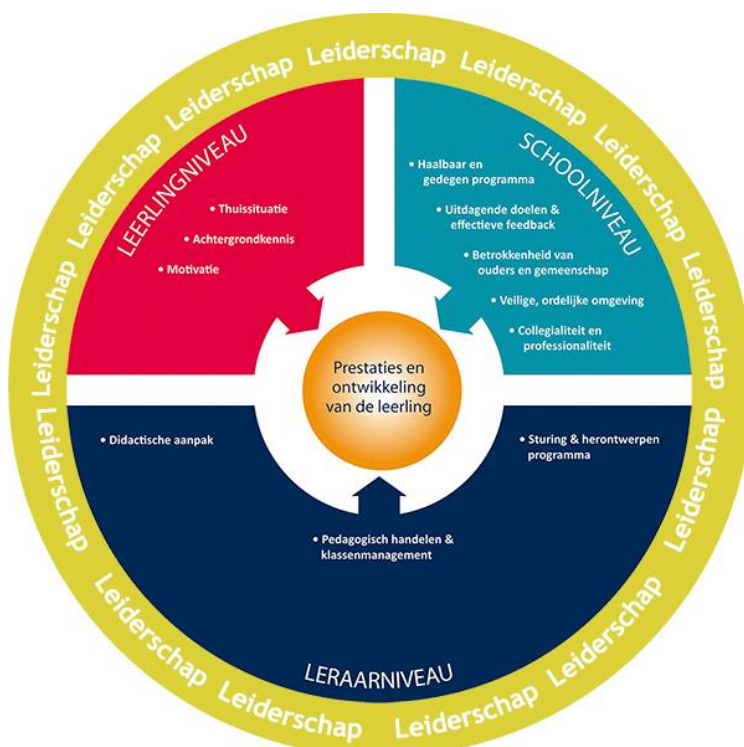
Om een goede begrijpend lezer te worden is het nodig om vlot teksten te kunnen lezen, te beschikken over een goede leeswoordenschat en het kunnen toepassen van leesstrategieën (Vernooy, 2007). Een goede samenhang tussen deze punten is nodig om goed te kunnen kijken naar leerlingresultaten bij begrijpend lezen (figuur 1).

Figuur 1. Een evidence- based leesmodel, overgenomen van: “effectief leesonderwijs nader bekeken”, Vernooy, 2007, p. 7

Effectief onderwijs

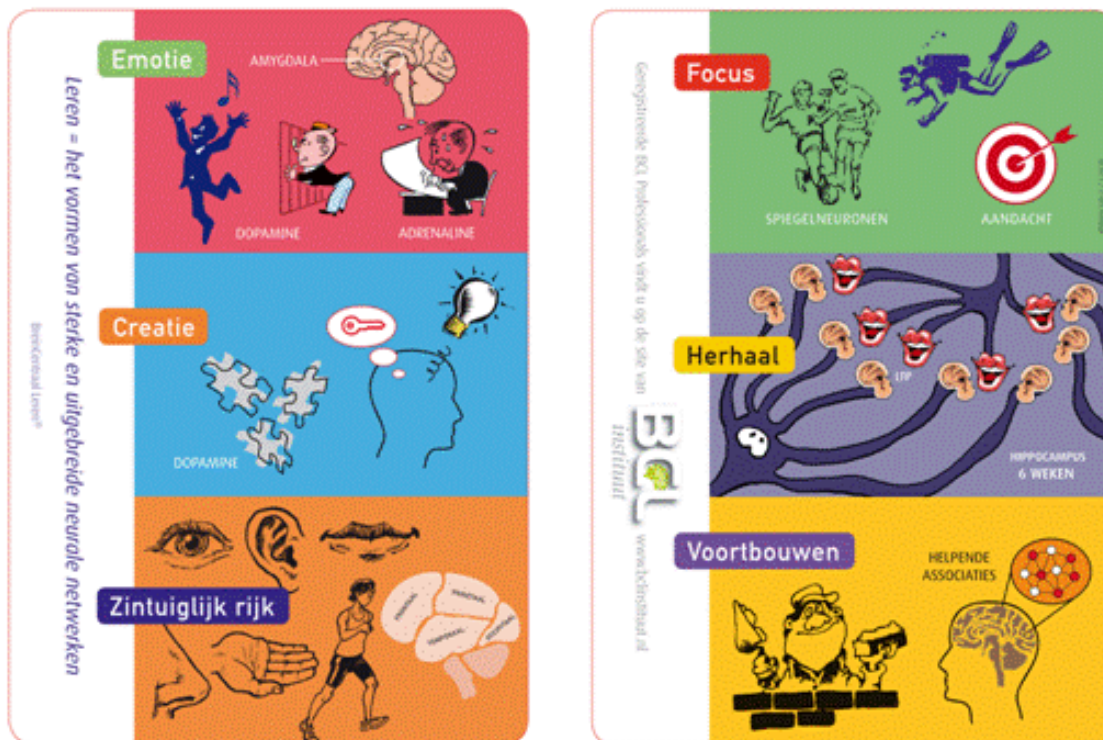
‘Effectief werken’ is cruciaal in de onderzoeksvraag. Wat kunnen leerkrachten doen om woordenschatonderwijs te verbeteren en te komen tot betere leerlingprestaties? Volgens Hattie (2012) moet het leergedrag op het gebied van onderwijs van leerlingen zichtbaar worden voor leraren. Ook moet het voor leerlingen zichtbaar worden dat zij invloed hebben op hun eigen leerproces. Hier ligt een verband met ‘Empowerment’ in CEN thema ‘Denken in mogelijkheden’. Het gaat om de basis die de school tot een succes maakt, wat leraren kunnen doen om uit elke leerling het beste te halen, in dit geval op gebied van woordkennis. Dit sluit aan bij het CEN thema ‘De master SEN als professional’, het laat zien dat leerkracht zijn een complex beroep is. Marzano (2012) en Hattie (2012) beschrijven hoe belangrijk het is dat een team gezamenlijk plannen maakt en evalueert. Er moeten afspraken gemaakt worden over de aan te bieden lesstof en leerdoelen voor de leerlingen (Marzano, 2012). Marzano heeft de ‘11 factoren van succes’ (figuur 2) ontwikkeld.

Figuur 2. De 11 factoren van succes, Copyright 2003, Marzano. Overgenomen van <http://watwerktopschool.nl/model-van-marzano/>

Breinvriendelijk onderwijs

Römgens (2011) licht in haar boek 'Vuurwerk' de zes breinprincipes toe (figuur 3, Dirksen 2011).

Figuur 3. De zes breinprincipes, overgenomen van "Het brein achter leren", Dirksen, G., 2011, p. 32

Zintuiglijk rijk: Leraren moeten in hun onderwijs bewust gebruik maken van alle zintuigen. Leerstof zal beter beklijven doordat leerlingen meer kansen krijgen om te associëren en de leerstof op een eigen manier in het brein te ordenen.

Emoties zorgen voor betekenisgeving en maken neurale patronen in onze hersenen sterker. Leerlingen zullen pas leren als het onderwijs betekenisvol is.

Herhalen zorgt voor een goed geheugen doordat er sterke en uitgebreide neurale netwerken gevormd worden.

Door een goede **focus** op de leerstof zullen verbindingen tussen neuronen groeien en verstevigen. Een leerkracht moet leerlingen helpen hun aandacht langer vast te houden door hen mede-eigenaar te maken van hun eigen leerproces en doelen te visualiseren. Door een goede balans tussen aandacht en ontspanning is de kans groter dat leerstof beter in het lange termijngeheugen opgeslagen wordt.

Creatie: Zorg voor een uitdagende leeromgeving waarin leerlingen uitgedaagd worden zich creatief te ontwikkelen. Maak gebruik van vormgevers om het denkproces van leerlingen te verwoorden.

Leraren moeten **voortbouwen** op bestaande kennis. Leerstof moet aansluiten bij eerder aangelegde verbindingen in het brein.

De Viertakt

De Viertakt (Verhallen, & Verhallen, 1994) is een didactisch model dat naast elke methode ingezet kan worden en bestaat uit vier fasen:

1. **Voorbewerken:** de leerlingen betrekken bij het onderwerp van de les en/of de aan te leren woorden.

2. **Semantiseren:** de betekenis van woorden duidelijk maken. Door labelen als het gaat om verbreding van de woordenschat, door uitbeelden, uitleggen en uitbreiden als het gaat om een diepe en rijke semantisering voor het aanleren van nieuwe woorden en concepten.
3. **Consolideren:** het inslijpen van de woorden en de betekenissen in het geheugen.
4. **Controleren:** Nagaan of het woord met de behandelde betekenissen verworven is.

In de praktijk lopen deze vier fasen vaak in elkaar over. Alle fasen kunnen in één les aan de orde komen en omdat woorden nooit in één keer aangeleerd worden, zal het consolideren en controleren vaker terugkomen.

Drie principes bij woordenschatverwerving worden door Van den Nulft en Verhallen (2009) aan de orde gesteld:

- **Labelen:** het bijleren van woorden, verbreding van de woordenschat.
- **Categoriseren:** meer kennis opbouwen van een woord, verdieping van de woordkennis.
- **Netwerkopbouw:** meerdere betekenisrelaties tussen verschillende woorden in het netwerk leggen, waardoor de woordkennis nóg meer verdiept wordt.

Hierna moet een kind gaan oefenen in het gebruik van de woorden. Het gaat daarbij om luisteren en spreken, passief en actief gebruiken van woorden.

Nederlandse kinderen in het basisonderwijs komen met zo'n 3000 woorden de school binnen en verlaten de school met 17.000 woorden (Vermeer, 2005 in Van den Nulft & Verhallen, 2009). Niet alle woorden hoeven expliciet of intentioneel aangeboden te worden, veel woorden worden incidenteel opgepikt. Wanneer leerlingen veel lezen breiden zij ongemerkt hun woordenschat uit (Van den Nulft & Verhallen, 2009).

Woorden selecteren

Er zijn 3 selectieregels (Van den Nulft & Verhallen, 2009):

- Kies alleen woorden die kinderen nog niet kennen en wel moeten leren.
- Kies woorden vanuit de gedachte aan netwerkopbouw en kennisverwerving. Zet hoog in!
- Kies zinvolle woorden; dat zijn in eerste instantie woorden die voor de leerlingen belangrijk zijn om de context (de les) te begrijpen.

Het 'hoog inzetten' bij woorden selecteren past bij wat Hattie (2012) zegt over het feit dat leraren hoge verwachtingen voor alle leerlingen moeten hebben, de school moet als doel hebben om alle leerlingen te helpen zichzelf te overtreffen.

De theorie van Hattie (2012) over het aspect gezamenlijk plannen maken is toe te passen op elke fase van de Viertakt, belangrijk is om elkaar voorbeelden te geven. In 'Met woorden in de weer' staat beschreven dat er betrokkenheid en aandacht gecreëerd moet worden. Dit past bij de breinprincipes 'emotie' en 'zintuiglijk rijk'. De leerkracht creëert de betekenisvolle zintuiglijkrijke context voor de aan te leren woorden. Door woorden aan te bieden vanuit netwerkopbouw past dit bij het breinprincipe 'voortbouwen'.

Om te semantiseren moet het team op de hoogte zijn van de middelen en hoe je gaat uitbeelden, uitleggen en uitbreiden. We kunnen samen bepalen welke 'graphic organisers' we gebruiken (breinprincipe 'creatie'). Het breinprincipe 'herhaling' sluit aan bij het consolideren, stap 3 in de Viertakt.

De drie consolideerregels van de Viertakt:

- Ga net zo lang door met consolideren totdat de kinderen het woord goed kennen.
- De kern van consolideren is veel, gevarieerd en speels herhalen.
- Bij het consolideren zijn de woorden zichtbaar in de klas aanwezig op de woordmuur waar met passende grafische structuren de samenhang tussen woorden wordt gevisualiseerd.

2.2 Aansluiting van de theoretische uitgangspunten bij de onderwijsvisie

Hattie (2012) beschrijft welke vaardigheden een leraar kan ontwikkelen die hem tot een 'expert-leraar' maken. Dit sluit aan bij mijn visie op onderwijs doordat gesteld wordt dat expert-leraren geloven in successen van hun leerlingen en dat zij leerlingen kunnen laten zien dat iedereen succes kan hebben. "Het is zijn taak de leerlingen over te halen de strijd aan te gaan en zich in te zetten om de doelen te bereiken" (Hattie, 2012, p. 48). Hierin herken ik wat ik in mijn POP heb beschreven, een leerkracht moet 'echt' zijn, zijn hart meenemen naar school. Het geloof in de mogelijkheden van kinderen dat onder 'effectief werken' ligt en onderdeel is van de onderzoeksvraag, is te vinden bij de leerkrachten op school.

"Pas als leraren begrijpen hoe leerlingen leren, kunnen ze besluiten nemen over de manier van lesgeven" (Hattie, 2012, p. 123). In het kader van woordenschatonderwijs moeten we eerst begrijpen hoe leerlingen woorden leren. "Willen wordt kunnen áls je tenminste weet wat je moet doen" (Van den Nulft & Verhallen, 2009, p.70).

Volgens Hattie moeten alle leerlingen leren hoe ze doelbewust kunnen oefenen en hoe ze zich kunnen concentreren (breinprincipe "focus"). Leerlingen leren dit ook in het Viertaktmodel doordat zij direct feedback krijgen tijdens het trainen van woorden door bijvoorbeeld woordspelletjes en coöperatief leren.

De laatste stap van de Viertakt is controleren. Met het team moet bedacht worden hoe gecontroleerd wordt of leerlingen de aangeboden woorden daadwerkelijk kunnen gebruiken en of het gaat om passieve of actieve woordkennis. Volgens Hattie zijn toetsen er om de leraar van informatie te voorzien over hun invloed op het leerproces. Aan leerkrachten de taak om de vorderingen op de aangeboden thema's te meten en zo de leerlingen uit te blijven dagen om meer te bereiken, of te bekijken waar nog meer aandacht aan besteed moet worden. Een toets hoort een middel te zijn, geen doel. Wanneer er gecontroleerd wordt is het belangrijk dat we dat samen met de leerlingen tijdens de les doen. Dit verhoogt de effectiviteit van de feedback. We controleren daarbij alleen de woorden die aangeboden zijn. Juich fouten toe, ze geven voor leerlingen aan wat ze nog kunnen leren. Ook Marzano (2012) zegt dat het belangrijk is dat leerlingen op het juiste moment **tijdens** het leerproces feedback moeten krijgen. Voor dit onderzoek is het belangrijk gezamenlijk te bekijken hoe de geselecteerde woorden getoetst worden en wat met deze resultaten gedaan wordt. Belangrijk bij het controleren van verbetering van de woordenschat zijn in eerste instantie de methodegebonden toetsen, op de Cito woordenschattoets zullen minder snel vorderingen te zien zijn, omdat daar tevens woorden in voor komen die niet intentioneel

aangeleerd zijn en dus tevens een beroep doen op de algemene kennis van leerlingen (Verhallen, 2009).

De **verhouding tussen luisteren en praten** door leerkrachten en leerlingen zou in evenwicht moeten zijn stelt Hattie (2012). Het is de kunst om te weten wanneer voor een dialoog en wanneer voor een monoloog te kiezen. Van den Nulft en Verhallen (2009) beschrijven een voorbeeld waar je bij woordenschatonderwijs kiest voor een monoloog: bij het aanbieden van een nieuw woord zou de leerkracht aan het woord moeten zijn. Het is zinvoller om eerst te vertellen wat het woord betekent. Daarna kan er een dialoog plaatsvinden waarbij leerlingen in gesprek komen over het woord naar aanleiding van zinvolle vragen.

Leerkrachten moeten zich bij de start van een les bewust zijn van de **balans tussen oppervlakkig, diep en conceptueel begrip binnen de lesdoelen** (Hattie, 2012). Marzano (2012) en Hattie (2012) beschrijven dat leerkrachten moeten kunnen differentiëren in hun aanpakken en bewust kiezen voor bepaalde didactische aanpakken en leerstrategieën. Als we dit vertalen naar woordenschatonderwijs moet een leerkracht de keuze kunnen maken om tijdens een les kort een woord uit te leggen of om de Viertakt in te zetten. Met collega's kan besproken worden of de BAK (Basiswoordenlijst Amsterdamse Kleuters, Mulder, Timman & Verhallen, 2009) en de WAK (Woordenlijst Amsterdamse Kinderen, Droge & Kuiken, 2010) als hulpmiddel kunnen dienen bij woordenselectie.

Leraren en leerlingen moeten volgens Hattie (2012) de **kracht van klasgenoten** kunnen gebruiken om het leren te verbeteren. Ook Römgens (2011) beschrijft hoe belangrijk het voor het huidige onderwijs is om te leren samenwerken. Het brein kan pas gecompleteerd worden in relatie met de ander (Römgens, 2011). Coöperatief leren is hierin een krachtig middel volgens Römgens (2011), Hattie, (2012) en Marzano (2012). Bij de Viertakt zijn er bij het semantiseren en consolideren vele samenwerkingsmogelijkheden. In 'Op Woordenjacht' (Duerings, Van der Linden, Schuurs & Strating, 2011) worden vele coöperatieve werkvormen uitgewerkt.

Hattie waarschuwt voor het **labelen van kinderen**, bijvoorbeeld voor het indelen van kinderen in de **verschillende intelligentievormen** van Gardner (Hattie 2012). Römgens (2011) stelt dat het werk van Gardner ons lesprogramma en ons onderwijs fundamenteel kan veranderen doordat we verschillen tussen leerlingen beter kunnen begrijpen. Ik ervaar net als Römgens (2011) dat je intelligenties bij leerlingen terugziet die sterk ontwikkeld zijn en intelligenties die minder ontwikkeld zijn. De leerkracht kan minder ontwikkelde intelligenties helpen uitbouwen. Ik ben het echter met Hattie (2011) eens dat leerlingen in het algemeen in deze maatschappij meer hebben aan het ontwikkelen van verbale- en rekenvaardigheden dan aan bijv. naturalistische, lichamelijke en muzikale vaardigheden. Het aanspreken van de andere intelligenties kunnen echter een middel zijn om sterker te worden op taal en rekengebied. In het kader van woordenschatonderwijs moeten leerkrachten leerlingen niet bestempelen als "taalzwak" als zij een achterstand hebben. "Ze beschikken over hetzelfde krachtige woordleervermogen als alle andere kinderen" (Van den Nulft & Verhallen, 2009, p. 81).

Hattie pleit voor het directe instructiemodel, ook Römgens (2011) beschrijft dat voorbeeldgedrag voor de hersenen prettig is. Verbindingen tussen neuronen worden niet alleen gelegd als je zelf actief bent, maar ook bij kijken of luisteren naar een

activiteit. Dit is het effect van de spiegelneuronen. Het directe instructie model zien we terug bij het semantiseren in de Viertakt.

Wat uit de 11 factoren van Marzano (2012) van belang kan zijn in dit onderzoek is dat er bij factor 3 ingegaan wordt op de factoren die invloed hebben op het leerproces van leerlingen. Waar Hattie (2012) beschrijft dat leraren op de hoogte moeten zijn van de houding en gewoonten die leerlingen in de les meebrengen, geeft Marzano de taak aan de school om door goede communicatie de participatie van ouders te verhogen, wat een verdieping van de lesstof met zich meebrengt. Wanneer ik dit koppel aan woordenschatonderwijs op school kan er met de ouders gecommuniceerd worden over het woordenschatonderwijs en over de manier waarop ouders de woordenschatontwikkeling kunnen stimuleren. Zo kan ik me voorstellen dat het consolideren op die manier thuis doorgaat wanneer de ouders op de hoogte zijn van de aangeboden woorden en deze thuis gebruiken. Tevens zouden ouders kunnen participeren bij woordenschatonderwijs op school doordat zij kennis over een bepaald thema over kunnen dragen door hun expertise op dat gebied.

2.3 Theoretische onderbouwing van de onderzoeksvraag gekoppeld aan praktijk en persoon.

De theorie over woordenschatverwerving, effectief werken, de Viertakt en breinvriendelijk onderwijs geeft richting aan dit praktijkgericht onderzoek. Het is van belang dat het ontwerp voor effectief woordenschatonderwijs gezamenlijk door collega's gemaakt en geëvalueerd wordt met elkaar en met de leerlingen. Het is tevens noodzakelijk dat collega's kennis hebben van hoe leerlingen woorden leren en kennis hebben van de Viertakt. Zo wil ik samen met mijn collega's, directie en leerlingen een antwoord te vinden op de onderzoeksvraag hoe ons woordenschatonderwijs te verbeteren. De breinprincipes zijn gekoppeld aan de theorie over woordenschatonderwijs en effectief leren. Ik zie op deze manier dat we de uitgangspunten van breinvriendelijk leren, kunnen onderbouwen aan de hand van de bestudeerde literatuur. Het team is op zoek naar praktische handvatten. De onderzoeker is daar naar op zoek gegaan en heeft deze gevonden in "Op woordenjacht" (Duerings et al, 2011). Het is een vertaling van de theorie van de Viertakt naar de praktijk, door de beschrijving van allerlei woordenschatactiviteiten, gekoppeld aan de Viertakt en de verschillende groepen van het basisonderwijs.

Hoofdstuk 3 Onderzoeksmethodologie

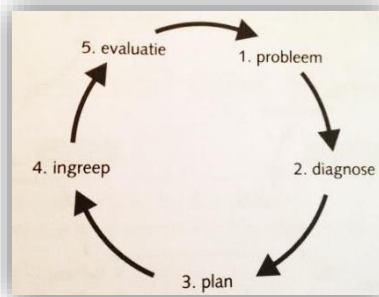
3.1 Onderzoeksparadigma

Bij dit onderzoek past het interpretatieve onderzoeksparadigma. “Het doel van het interpretativisme is om de subjectieve, menselijke ervaring van een bepaalde situatie te verhelderen en te begrijpen” (De Lange, Schuman & Montesano Montessori 2011, p. 44). Voor het onderzoek worden meningen en ervaringen van collega’s gebruikt. Daarna wordt aan de slag gegaan met de theorie. De vier fases van de Viertakt en de zes breinprincipes worden al onderzoekend aan elkaar gekoppeld, waardoor we komen tot een ontwerp voor breinvriendelijk woordenschat onderwijs dat past bij de schoolvisie. Collega’s, directie en leerlingen hoe het breinvriendelijke woordenschatonderwijs ervaren wordt. De tijd die staat voor dit onderzoek is te kort om een voor- en na- meting met objectieve resultaten van leerlingen te kunnen doen. Vandaar dat er niet gekozen is voor het positivistische paradigma.

3.2 Onderzoeksstrategie

Er is gekozen voor ontwerponderzoek. Ontwerponderzoek richt zich op het verbeteren van de praktijk. Hierbij wordt de regulatieve cyclus (figuur 5) gevolgd.

Dit onderzoek bevat tevens elementen van een actie onderzoek, omdat dit onderzoek een handelingsdeel kent met interventies die gericht zijn op verandering en vernieuwing van de beroepspraktijk.

Figuur 4: De regulatieve cyclus, Van Strien, 1984, overgenomen van “*Praktijkgericht onderzoek voor reflectieve professionals*”, De Lange, et al., 2011, p.41

Vooronderzoek (stap 1 en 2): Analyse van de huidige situatie en behoefteanalyse. De context wordt beschreven, zodat van tevoren wordt nagegaan of de Viertakt in combinatie met breinvriendelijk leren aansluit bij de school. Voorwaarde is dat collega’s en directie achter dit onderzoek staan (draagkracht). Het thema ‘woordenschat’ is door het team gekozen. Het is duidelijk dat dit onderzoek iets van hen gaat vragen, dit vindt men geen probleem zolang steeds duidelijk is wat van hen wordt verwacht. Ook de directie staat achter dit onderzoek, er wordt tijd ingepland op studiedagen en vergaderingen om aan de slag te gaan.

Verder is ‘evidence based’ literatuuronderzoek gedaan, zodat gebruik gemaakt kan worden van goede voorbeelden uit de praktijk.

Ontwerpfase (stap 3 en 4): Vanuit het uitproberen van de Viertakt in alle combinatiegroepen, ontstaat een eerste ontwerp dat gemaakt wordt in werkoverleggen, dit ontwerp wordt geëvalueerd en aangepast zodat er een werkwijze ontstaat waarmee structureel gewerkt wordt aan de woordenschat.

Evaluatiefase (stap 5): Hier wordt teruggeblikt op de onderzoeksvraag en antwoord gegeven op de laatste deelvraag. Daarbij wordt nagegaan hoe de manier van werken door collega's en leerlingen wordt ervaren en of deze werkwijze doorgezet wordt in de visie op woordenschatonderwijs van de school. Het tijdpad van het onderzoek is beschreven in bijlage 1.

3.3 De respondenten

Collega's: Er zijn drie collega's in de onderbouw en twee in de bovenbouw die samen met de onderzoeker ervaring op gaan doen met verbeterde woordenschatlessen. Verwacht wordt dat iedereen open staat om de huidige situatie in beeld te brengen en deze te verbeteren door een gezamenlijk te ontwerpen werkwijze. Daarbij wordt van hen gevraagd dat ze deze werkwijze gaan uitproberen in hun groep en deze in het team te evalueren.

Leerlingen: Van alle leerlingen wordt gevraagd dat zij zich aanpassen aan een nieuwe manier van werken rondom woordenschatonderwijs. Bovendien wordt hen gevraagd te evalueren op de nieuwe manier van werken.

Directie: Deze is nodig om draagvlak te creëren voor het onderzoek. Er is tijd nodig tijdens teamoverleg en studiedagen. Tevens wordt van haar een objectieve kijk gevraagd op de veranderingen die plaatsvinden in de groepen. Zorgt het ontwerp voor breinvriendelijk woordenschatonderwijs voor een nieuwe heldere werkwijze?

3.4 Ethiek

In dit onderzoek wordt de mening en ervaringen over woordenschatonderwijs gevraagd aan collega's. Het is belangrijk om open te staan voor kritiek en geen oordeel te geven op meningen. Zij moeten zicht hebben op de voortgang van het onderzoek, daarom wordt steeds openheid gegeven over de werkwijze. Collega's hebben recht te weten wat dit onderzoek van hen vraagt en wat het oplevert. Bij het analyseren van gegevens zijn meningen niet te herleiden naar personen. Gegevens van personen, school en leerlingresultaten worden geanonimiseerd. Wanneer er opnameapparatuur gebruikt wordt, wordt van tevoren toestemming gevraagd aan de betrokkenen. Bij analyse van het documentonderzoek zijn gegevens niet te herleiden. Ten tijde van dit onderzoek wordt er op school vanwege het teruglopende leerlingaantal toegewerkt naar een nieuwe indeling van de jaargroepen. Dit vergt extra tijd en energie van alle medewerkers. Er moet door de onderzoeker steeds worden bekeken of het thema 'woordenschat' op de agenda blijft passen tijdens andere veranderingsprocessen. Aan het einde van het onderzoek krijgen collega's inzage in het onderzoeksverslag, zo kunnen zij hun goedkeuring verlenen over de data analyse van de focusgroepen en aan de conclusies van het onderzoek.

3.5 Onderzoeksmethodes

Documentonderzoek: Het schoolplan, schoolvisie, schoolgidsen en notulen van teamvergaderingen worden bestudeerd om vast te stellen of de school een heldere visie heeft ten aanzien van woordenschatdidactiek. Verder worden de resultaten in het leerlingvolgsysteem (Cito) geraadpleegd. Documentonderzoek kan bijdragen aan een antwoord op deelvraag 1 en 2.

Vragenlijst collega's: Om de attitude en ervaringen van leerkrachten ten opzichte van woordenschatonderwijs in beeld te brengen bij aanvang van dit onderzoek wordt de

profieltest uit 'Met woorden in de weer' (Van den Nulft & Verhallen, 2009) gebruikt. Het resultaat wordt door de onderzoeker gebruikt als beginsituatie voor het onderzoek en als instrument om het team te informeren en te motiveren voor het verbeteren van de woordenschatdidactiek. Er kunnen geen concrete conclusies aan deze vragenlijst worden ontleend, omdat het geen wetenschappelijke test is. De vragenlijst is bedoeld om leerkrachten aan het denken te zetten over het woordenschatonderwijs en antwoorden kunnen in de focusgroep gebruikt worden om denkbeelden bespreekbaar te maken.

Focusgroep collega's: Er is gekozen voor focusgroepen vanwege het kleine team en om gezamenlijk plannen te kunnen maken en te evalueren. Er is tijd voor de focusgroepen tijdens studiedagen en vergaderingen. In deze onderzoeksmethode ligt een kans om te peilen hoe collega's over woordenschatonderwijs denken en wat de gewenste situatie is. Het is een dynamische manier van informatie verzamelen en ideeën uitwisselen (De Lange, et al., 2011). De onderzoeker beschikt over voorkennis door literatuurstudie. Daarom wordt van tevoren informatie gegeven aan het team over de Viertakt. De directeur notuleert als objectieve deelnemer, de onderzoeker is groepsleider. In de ontwerpfase worden werkoverleggen georganiseerd, waarin gekomen wordt tot een gezamenlijk ontwerp. In de evaluatiefase wordt met het team teruggeblikt op de onderzoeksvraag. Door deze onderzoeksmethode wordt een antwoord gevonden op deelvragen 1 en 2.

Focusgroep leerlingen: De onderzoeker wil de leerlingen betrekken bij de manier van werken. Het moet voor leerlingen zichtbaar worden dat zij invloed hebben op hun eigen leerproces (Hattie 2012). Door hen te bevragen over de nieuwe werkwijze krijgen zij een stem in dit onderzoek (Kienhuis, 2008). De betrokkenheid van leerlingen is een onderdeel van de onderzoeksvraag en door deze onderzoeksmethode kan antwoord gegeven worden op deelvraag 3. Uit elke groep van de bovenbouw wordt de leerlingen gevraagd om aan de hand van opgestelde vragen, te vertellen over de manier van werken aan woordenschat. Ook hier wordt de directeur als objectieve notulant ingezet.

3.6 Triangulatie, validiteit en betrouwbaarheid

Er worden drie verschillende onderzoeksmethodes gebruikt worden waardoor er sprake is van triangulatie. Er wordt door de onderzoeker steeds nagegaan of datgene onderzocht wordt wat betrekking heeft op de onderzoeksvraag. Dit doet zij door steeds de onderzoeksvragen en de deelvragen te toetsen aan de onderzoeksmethodes. Doordat tijdens de focusgroepsinterviews objectief genotuleerd wordt door de directeur verhoogt dit de betrouwbaarheid. Teamleden krijgen inzicht in de verslagen en data-analyse van de focusgroepsinterviews, evenals in de conclusies van het onderzoek. Zo wordt de betrouwbaarheid verhoogd omdat de manier van interpreteren van de onderzoeker door de respondenten wordt bevestigd en eventueel kan worden aangepast.

3.7 Data analyse

Naar aanleiding van het eerste focusgroepsinterview wordt de beginsituatie en de gewenste situatie geanalyseerd met behulp van de notulen en een audio-opname. Deze kwalitatieve gegevens worden volgens de deductieve benadering geanalyseerd. De antwoorden op de vragen worden geordend in een schema waarbij de onderzoeker een grootste gemene deler uit de verslagen af probeert te leiden (De Lange, et al.,

2011). Van de antwoorden op de profieltest wordt een tabel gemaakt. De profieltest betreft meerkeuze vragen. De kwalitatieve gegevens van het tweede focusgroepsinterview met het team en het focusgroepsinterview met de leerlingen uit de bovenbouw worden tevens geanalyseerd in de vorm van een schema met de gestelde vragen en de grootste gemene deler. De analyse van de toetsen op het gebied van woordenschat en begrijpend lezen is al aanwezig in de vorm van een trendanalyse. Deze kwantitatieve gegevens kunnen gebruikt worden om de relevantie aan te tonen van het onderzoek.

3.8 Het delen van kennis

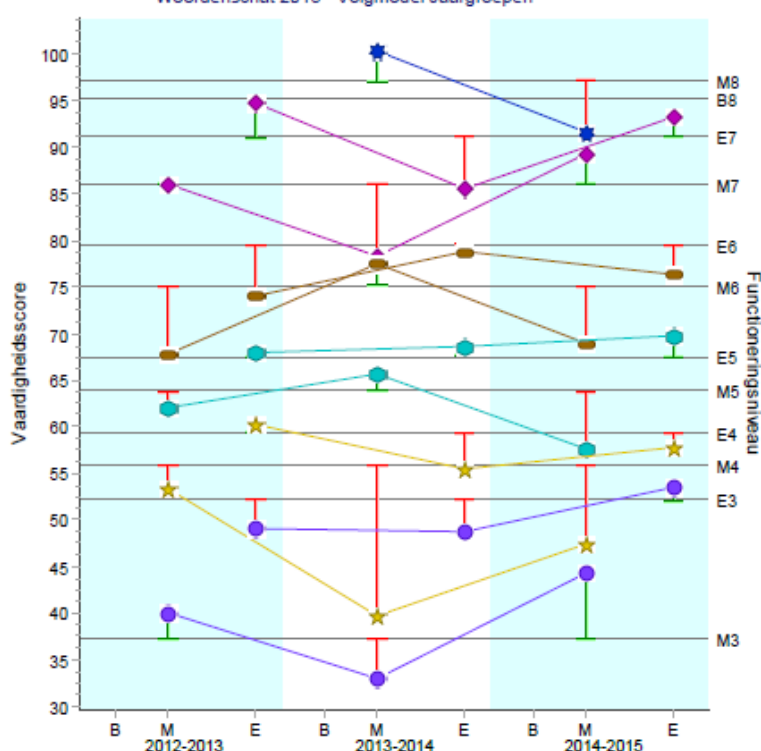
Naast het weergeven van dit onderzoek in een onderzoeksverslag, wordt beoogd dat leerlingen, ouders en collega's van andere scholen kennis nemen van dit onderzoek. In de verschillende fases worden foto- en filmbeelden gemaakt. Deze beelden worden gepresenteerd aan het team, ouders en leerlingen van de school. Er kan tevens op stichtingsniveau een presentatie van dit onderzoek gegeven worden voor de vijf scholen binnen de stichting.

Hoofdstuk 4 Data-analyse en resultaten

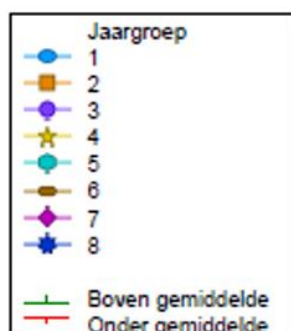
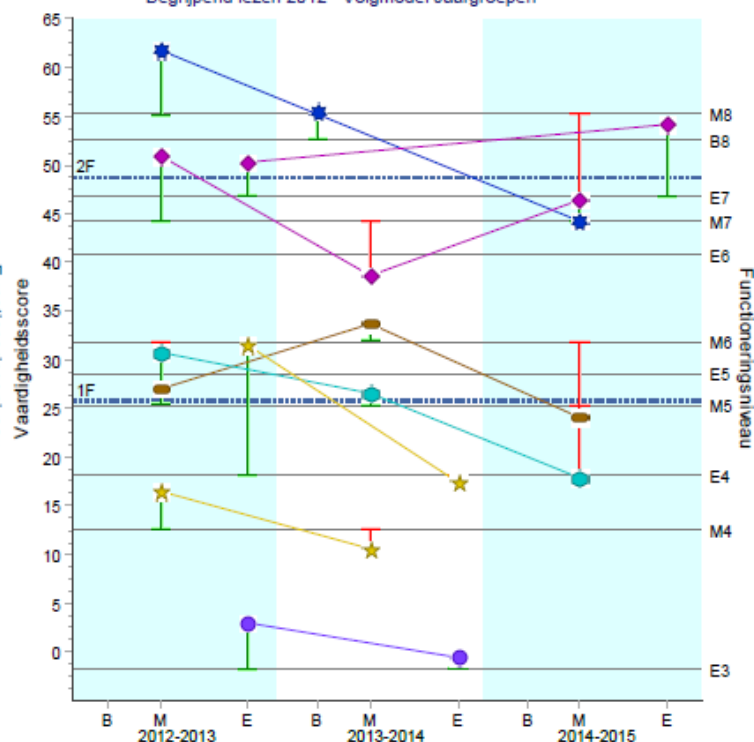
4.1 Documentonderzoek: Visie op woordenschatonderwijs en trendanalyses

In het documentonderzoek is er geen schoolvisie gevonden met streefdoelen op het gebied van woordenschatonderwijs of begrijpend lezen. Er is gezocht in verslagen van teamvergaderingen, schoolgidsen en schooljaarplannen van de schooljaren 2011-2012, 2012-2013 en 2013-2014. In het teamoverleg van 2 april 2013 is gesproken over woordenschat. De letterlijke tekst uit de notulen: 'Het team heeft de indruk dat de woorden uit de taalmethode niet lang blijven hangen bij de leerlingen. We zoeken naar een mogelijkheid om meer aandacht aan de woordwebben van taal te schenken met behulp van de taalthema's. Deze wisselen echter snel, dus moeilijker om dan steeds een hoek in te richten in de gang bijvoorbeeld'.

Woordenschat 2013 - Volgmodel Jaargroepen

Begrijpend lezen 2012 - Volgmodel Jaargroepen

De trendanalyses op het gebied van woordenschat en begrijpend lezen zijn opgenomen omdat het de relevantie van dit onderzoek voor deze school aantoont. De resultaten liggen regelmatig beneden het gemiddelde.

4.2 Vragenlijst profieltest uit: 'Met woorden in de weer' (van den Nulft & Verhallen, 2009)

Ik denk wel eens...	Collega 1-2	3-4	5-6	7-8
A = nooit B = soms C = regelmatig				
Meeste leerlingen onthouden al die woorden toch niet.	A	A	A	A
Wat levert woordenschat toch snel en zichtbaar resultaten op.	B	B	A	B
Ik heb wel wat anders te doen, moet zorgen dat kinderen voldoende kennis krijgen.	A	A	A	A
Nog meer woordenschat? Ik heb niet eens voldoende tijd voor mijn taalmethode.	A	A	A	A
Ik snap dat leerlingen er moeite mee hebben. Het is ook saai al die woordenschatlesjes.	A	B	A	A

Ik doe het zo...	Collega 1-2	3-4	5-6	7-8
A = nee, niet vaak B = gemiddeld 1 keer per week C = ja, vaak				
Ik vraag aan de leerlingen: 'wie weet wat dit woord betekent?'	C	C	C	C
Ik bedenken leuke, speelse opdrachten voor leerlingen om woorden in te oefenen.	C	B	A	A
Ik denk na over de vraag hoe ik woorden goed kan uitleggen en neem daar ook de tijd voor.	C	C	C	A
Ik bied woorden aan binnen de context waarin ze voorkomen.	C	C	C	C
Ik haal woorden om aan te leren niet alleen uit de taalmethode, maar ook uit andere vakken en activiteiten.	B	B	A	C
Ik besteed alles met elkaar ongeveer een halfuur per dag aan woordenschatonderwijs.	C	C	B	A

Ik zou willen dat...	Collega 1-2	3-4	5-6	7-8
A = mee eens B = beetje eens/beetje oneens C = mee oneens				
Ouders meer (Nederlands) met hun kind praten.	A	A	B	A
Taalmethodes voor beter woordenschatonderwijs zorgen.	B	B	B	A
Leerlingen eerst voldoende Nederlands spreken voordat ze naar school gaan.	B	A	C	B
Iedereen in het onderwijs aan de slag gaat met kinderen wijzer maken.	A	A	A	A
Ik daadwerkelijk 3 uur per werkweek woordenschatonderwijs kan geven.	B	B	B	B

4.3 Focusgroep collega's

(Het uitgewerkte verslag is opgenomen in bijlage 5)

Beginsituatie:	
1) Hoe selecteer je de woorden die leerlingen moeten kennen?	Aan de hand van de taalmethode Taal op Maat (2006) en woorden die voorbij komen bij bijvoorbeeld wereldoriëntatie of bij het bespreken van de actualiteit.
2) Is er op dit moment een visie en beleid op woordenschatonderwijs vastgelegd?	Nee
3) Willen jullie na deze presentatie en informatie gezamenlijk aan de slag?	Het team wil gezamenlijk aan de slag met het verbeteren van woordenschatonderwijs. Kritisch kijken naar de werkdruk vanwege overgang naar een andere indeling van de jaargroepen.
Gewenste situatie:	
4) Wat willen we met z'n allen bereiken?	Een structurele en plezierige manier van woorden leren.
5) Hoe willen we dit bereiken?	Met de tips en werkvormen uit "Op woordenjacht" (Duerings et al., 2011). Daaruit kiezen wat bij je past en uitproberen.
6) Waar wil je ervaring mee opdoen in de eerste fase? (bijv. grafische modellen, routines, coöperatieve werkvormen)	Coöperatieve werkvormen en 10-minutenspelletjes. We merken dat leerlingen dit aanspreekt.
7) Hoe ga je woorden selecteren?	In de onderbouw aan de hand van thema's, in de bovenbouw aan de hand van de taalmethode.
8) Welke hulpmiddelen hebben we nodig?	Op Woordenjacht (Duerings et al., 2011). Een schapje/kast of woordenschatkist met hulpmiddelen, zoals woordspelletjes, en woordkaartjes gekoppeld aan een thema.
9) Hoe willen we breinvriendelijk leren terugzien in ons ontwerp en wellicht later in onze visie op woordenschatonderwijs?	Aan de hand van een werkblad (bijlage 4) worden de breinprincipes gekoppeld aan de Viertakt. In de theorie over de Viertakt wordt meer gesproken over woordwebben dan over Mindmaps. Het maken van Mindmaps willen we echter wel terug zien in ons woordenschatonderwijs.
10) Welk idee hebben jullie bijeen ontwerp voor breinvriendelijk woordenschat-onderwijs dat bij onze school past? Hoe komt dit ontwerp eruit te zien?	Er zijn nog geen ideeën voor het te maken ontwerp voor het ontwerponderzoek op dit moment.

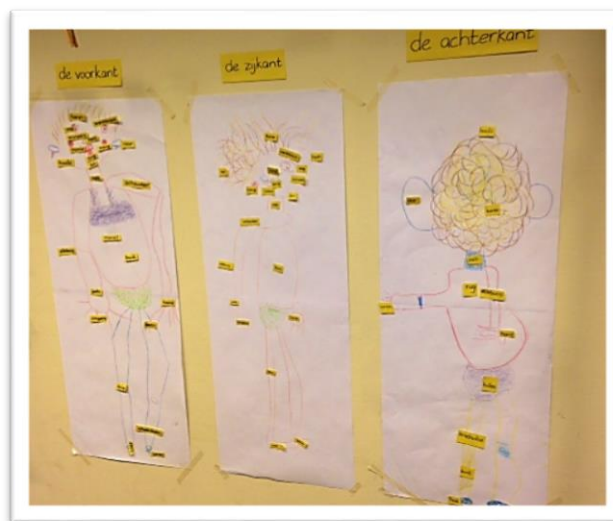
4.4 Voorlopige tussenconclusies en bevindingen

Er is op dit moment geen beleid of visie op het gebied van woordenschatonderwijs. Er is geen doorgaande lijn in het selecteren van woorden en het aanbieden van woorden. In de onderbouw wordt meer gebruik gemaakt van het aanbieden van woorden op

verschillende manieren dan in de bovenbouw. Alle collega's zien na het bestuderen van de literatuur en de presentatie het belang in van woordenschat en de invloed op resultaten voor begrijpend lezen. Er is voldoende draagvlak voor het verbeteren van het woordenschatonderwijs.

4.5 Focusgroepsinterview na uitprobeerfase met collega's

Alle leerkrachten zijn in de afgelopen zes weken in alle groepen aan de slag gegaan met het intentioneel vergroten van de woordenschat. Elke leerkracht vertelt zijn/haar ervaringen. Er wordt een aantal foto's getoond van gemaakte woordposters en woordwebben (figuur 5,6 en 7). Het werkt positief om woorden een plek te geven in de klas en er wordt afgesproken dat elk lokaal een woordmuur moet hebben.

Figuur 5: woordmuur groep 1-2

Figuur 6: woordweb groep 3-4

Figuur 7: woordweb groep 7-8

Deze focusgroep vond plaats aan het einde van een teamoverleg. De directeur heeft de rol van objectieve notulant daarbij op zich genomen. De geplande tijd voor de start van de focusgroep werd niet gehaald, daarom heeft de onderzoeker ervoor gekozen om de werkvorm 'placemat' te gebruiken. Elk teamlid heeft de antwoorden op de vragen genoteerd. Deze antwoorden zijn besproken en later die week werd door

verschillende collega's de placemat nog aangevuld. Zie voor een afbeelding van de placemat bijlage 6.

1) Wat werkt in je combigroep? Wat heb je uitgeprobeerd vanuit de theorie over woordenschat en wil je vasthouden? Waarom denk je dat dit werkt?	Goed om je ervan bewust te zijn om de Viertakt in te zetten. Je herhaalt woorden vaker met de kinderen en zo slijpen ze beter in. De verschillende werkvormen werken omdat ze de betrokkenheid van leerlingen verhogen.
2) Wat wil je nog meer gaan uitproberen? Wat is de volgende stap?	Doorgaan en zorgen dat het niet "verwatert".
3) Wat heb je nodig?	Meer spelvormen, het ontwikkelen kost tijd. Wanneer iets klaarligt is de drempel lager en wordt het een gewoonte.
4) Wat gebruik je van breinvriendelijk leren in je woordenschatlessen, of wil je gaan gebruiken?	Mindmaps, grafische modellen, herhalen in wisselende werkvormen. Positief zijn (emotie). Voortbouwen op de voorkennis. Focus: voorbeelden geven, visualiseren, wat gaan we leren. Zorg voor beweging, afwisseling in concentratie en ontspanning.
5) Hoe willen jullie onze manier van werken terug zien in een ontwerp voor onze school?	Nog geen concreet idee, geen groot boekwerk, maar een praktische handreiking die voor elke leerkracht snel te raadplegen is en als een reminder dient voor het verbeteren van het woordenschatonderwijs in combinatie met de breinprincipes.

4.6 Focusgroep met leerlingen

Met de leerlingen van de bovenbouw is per groep een focusgroep gehouden. Aanvankelijk was het de bedoeling dat de directie zou fungeren als objectieve notulant. Dit was echter niet haalbaar in verband met andere werkzaamheden. Om de betrouwbaarheid te waarborgen is een geluidsopname gemaakt en hebben de leerlingen hun antwoorden op de vragen eerst genoteerd. Voordeel daarvan is dat elke leerling zijn/haar mening op papier kan zetten en zo elke mening 'gehoord' wordt.

1) Wat zijn de verschillen tussen de manieren waarop je vorig jaar woorden op school leerde en nu?	In het gesprek met de leerlingen valt het de onderzoeker op dat er een andere attitude ten opzichte van het woorden leren is ontstaan bij de leerlingen. Waar zij aangeven dat zij voorheen woorden leerden door de betekenis te vragen aan de leerkracht, of niet wisten wat zij moesten doen als zij een woord niet begrepen, geven zij nu aan vaker zelf het initiatief te nemen wanneer ze een moeilijk woord tegenkomen.
2) Hoe leer je nu nieuwe woorden?	In dezelfde periode als de onderzoeksperiode is de methode 'Nieuwsbegrip' geïntroduceerd. Leerlingen geven aan dat het stappenplan

	'Moeilijke woorden" hen helpt om de betekenis te achterhalen van woorden.
3) Hoe legt de juf/meester woorden uit en wat werkt daarvan goed en minder goed?	De uitleg van nieuwe woorden wordt als positief ervaren, leuk is het wanneer er iets wordt uitgebeeld, of wanneer de leerkracht spullen meeneemt om woorden uit te leggen. Door het op een grappige manier uit te leggen onthoud je het beter.
4) Wat vind je zelf een fijne manier van woorden leren/onthouden en Wat helpt je om woorden te kunnen leren/onthouden?	De woordspelletjes en de woordposters met plaatjes.
5) Welke woordspelletjes vind je het nuttigst?	Wie ben ik' en 'galgje'. 'Draai Maar Raak', 'omdat het verschillende opdrachten zijn en ze er plezier mee kunnen maken.
6) Wat doe je zelf, of wat zou je kunnen doen om nieuwe woorden te leren en te onthouden?	Ezelsbruggetjes bedenken, op Internet opzoeken. De woorden vaker gebruiken. De woorden opschrijven en herhalen.
7) Wat moeten we volgend jaar zeker (weer) doen met woorden leren/uitleggen?	De woordspelletjes
8) Heb je andere tips voor het leren en onthouden van woorden?	Woorden ook in andere lessen herhalen en nog meer verschillende woordspelletjes te doen.

4.7 Overleg na eerste en tweede ontwerp

De onderzoeker heeft voorgesteld om de breinprincipes in een schema te koppelen aan de verschillende fases van de Viertakt. Het team vindt dit een goed idee, omdat er zo een overzicht ontstaat waarin de activiteiten per fase en per breinprincipe geordend zijn. De onderzoeker neemt het voortouw om een schema op te zetten waarna het team kan aangeven of dit ontwerp in voldoende mate weergeeft hoe er gewerkt wordt of gaat worden en of de theorie van breinvriendelijk leren in combinatie met de Viertakt vertaald wordt naar een praktisch concept. Het team heeft het schema aangevuld met leerkrachtgedrag zoals 'het goede voorbeeld' laten zien bij het breinprincipe 'focus' in de fase van het consolideren en 'positief zijn' bij het breinprincipe 'emotie' in de fase van controleren. Het verzoek van het team is om het schema op een hanteerbaar formaat te printen, zodat het in het lokaal bij het bureau van de leerkracht op te hangen is. Nadat de onderzoeker de punten naar aanleiding van het eerste overleg heeft toegevoegd en het schema compact heeft gemaakt op een A3 formaat, is het schema (figuur 8, hoofdstuk 5) door het team goedgekeurd.

Hoofdstuk 5 conclusies

5.1 Het beantwoorden van de deelvragen

1) In hoeverre is breinvriendelijk leren in de Viertakt verweven?

Het antwoord op deze deelvraag is gevonden door bestuderen van de theorie en door in een focusgroepsinterview met collega's na te gaan welke breinprincipes in de verschillende fases van de Viertakt te herkennen zijn. Breinvriendelijk leren is met de Viertakt verweven, doordat de zes breinprincipes aan alle fases van de Viertakt te koppelen zijn (bijlage 5). Voor de school is het voor de implementatie van het werken met de Viertakt in combinatie met breinvriendelijk leren van belang dat we de breinprincipes duidelijk herkenbaar maken in de Viertakt, zodat we de beide modellen bewust toepassen. Wat duidelijker naar voren mag komen dan beschreven is in "Met woorden in de weer" (Van den Nulft & Verhallen, 2009) en "Op Woordenjacht" (Duerings et al., 2011) is het maken van Mindmaps, waarbij het van belang is om te visualiseren en kleuren te gebruiken.

2) Welke mogelijkheden zijn er op schoolniveau om effectief aan woordenschat te werken op een breinvriendelijke manier?

Er is een grote betrokkenheid van leerkrachten om te gaan werken volgens de didactiek van de Viertakt. Uit de literatuurstudie blijkt dat het belangrijk is dat leerkrachten begrijpen hoe leerlingen leren, en in het kader van dit onderzoek hoe leerlingen woorden leren. Er is door de onderzoeker een presentatie gegeven over woordenschatontwikkeling en woordenschatonderwijs en collega's hebben het artikel 'Meer en beter woorden leren' (Verhallen, 2009) bestudeerd. De stappen 'willen' en 'weten' (Van den Nulft & Verhallen, 2011) zijn door het team genomen. Het is duidelijk dat er geen grote interventies nodig zijn. Door het aanbrengen van meer structuur en bewustwording door leerkrachten in het woordenschatonderwijs kan er met kleine stappen al snel veel verbeterd worden. Elke leerkracht heeft geëxperimenteerd met het lesgeven volgens de Viertakt. In de onderbouw aan de hand van thema's, in de bovenbouw in combinatie met de Taalmethode Taal Op Maat (2006). Daarbij zijn in de focusgroep de breinprincipes gekoppeld aan de fases van de Viertakt. Er is behoefte aan een beknopt overzicht van breinprincipes gekoppeld aan de fases van de Viertakt met voorbeelden van werkvormen voor het semantiseren en consolideren. Er is tevens behoefte aan een verzamelplek voor hulpmiddelen en literatuur rondom woordenschatdidactiek.

3) Hoe wordt het breinvriendelijk werken aan woordenschat volgens de Viertakt door de leerlingen op onze school ervaren?

De leerlingen van de bovenbouw hebben in de focusgroep aangegeven dat de woorden nu beter uitgelegd worden dan voorheen, doordat er meer voorbeelden en plaatjes gebruikt worden. De woordspelletjes vinden zij een nuttige manier van woorden leren en deze zouden zij nog graag uitgebreid zien. In het 'op verschillende manieren herhalen', zien de leerlingen een goede manier om woorden te onthouden. Een belangrijke tip van de leerlingen is om de woorden bij meerdere vakken terug te laten komen.

5.2 Het beantwoorden van de onderzoeksvraag

Hoe kan er op deze school effectief gewerkt worden volgens de Viertakt aan het verbeteren van de woordenschat op een breinvriendelijke manier, met maximale betrokkenheid van de leerlingen?

Door de fases van de Viertakt te koppelen aan de zes breinprincipes, met daarbij praktische speelse werkvormen, kan het woordenschatonderwijs verbeteren op deze school. Er is een schema gemaakt in de vorm van een overzicht met een tabel per breinprincipe (figuur 8 aan het einde van dit hoofdstuk). In elke tabel staan achter de fases van de Viertakt de werkvormen en in sommige gevallen leerkrachtgedrag dat past bij het betreffende breinprincipe. Het effectief werken gebeurt aan de hand van wat er in de theorie beschreven is over het invoeren van veranderingsprocessen en het bewustwordingsproces van leerkrachten om het woordenschatonderwijs te willen en kunnen veranderen. Van belang is het maken van gezamenlijke plannen en stellen van doelen, het delen van ervaringen en evalueren aan de hand van bevindingen en resultaten. Het schema komt in elk lokaal te hangen, zichtbaar voor de leerkracht en wordt door de leerkrachten aangevuld aan de hand van nieuwe ervaringen. Het schema is een groeidocument. Er is tevens een woordenschatkast gemaakt waarin woordspelletjes en literatuur over woordenschatonderwijs verzameld zijn.

5.3 Discussie

Dit onderzoek vond plaats in het schooljaar 2014-2015, waarin het team toewerkte naar een nieuw schoolconcept vanwege het teruglopende leerlingaantal. De onderzoeker heeft steeds kritisch overwogen in hoeverre het team en de leerlingen belast konden worden met het beantwoorden van vragen, uitproberen en meedenken rondom het onderzoeksthema. Hierdoor is de onderzoeksmethode observeren van het oorspronkelijke onderzoeksvoorstel komen te vervallen en was het niet altijd mogelijk een onafhankelijke notulant aan te stellen bij de focusgroepen. Dit maakt het onderzoek minder betrouwbaar. Omdat dit onderzoek gebaseerd is op interpretaties van de antwoorden van respondenten zijn de resultaten mogelijk subjectief, de data-analyse en conclusies zijn echter door de respondenten goedgekeurd. De leerlingen vonden de speelse werkvormen aantrekkelijk. Voor hen is het onderwijs wellicht al als verbeterd ervaren omdat het gewoon leuker werd, mogelijk ook zonder de onderliggende theorie over de breinprincipes en de Viertakt.

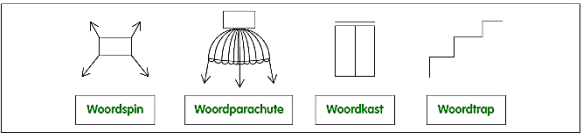
Er is een ontwerp ontstaan dat past bij de algemene schoolvisie op dit moment. Dit ontwerp zal tevens bruikbaar zijn op andere scholen, zoals de scholen binnen onze stichting die de cursus 'breinvriendelijk leren' hebben gevolgd. Andere scholen moeten echter niet voorbij gaan aan de stappen 'willen' en 'kunnen', er moet eerst voldoende draagvlak zijn van een team om dit ontwerp te implementeren en eventueel aan te passen aan de eigen visie en mogelijkheden. Het 'effectief' werken in de onderzoeksvraag doet wellicht denken aan een bewijs van verbeterde onderwijsresultaten in de vorm van cijfers. Dit onderzoek is echter van te korte duur geweest om resultaten van vóór en na het onderzoek te kunnen vergelijken en daar conclusies aan te koppelen. De school zit midden in het implementatieproces en resultaten in het leerlingvolgsysteem hebben langere tijd nodig om verbetering te laten zien.

5.4 Aanbevelingen

Uit literatuurstudie (Marzano, 2012, Hattie, 2012, Van den Nulft & Verhallen, 2009) blijkt dat de effectiviteit van goed woordenschatonderwijs te bereiken is door de verandering in didactiek met het gehele team aan te pakken. Door samen plannen te maken en regelmatig te evalueren is er een grotere slagingskans. Het verdient aanbeveling om breinvriendelijk woordenschatonderwijs regelmatig op de agenda van het teamoverleg terug te laten keren om het voorlopig geleerde te implementeren.

Omdat er vanuit het team behoefte is aan kant en klare woordspellen kan het uitbreiden van het materiaal rondom woordenschat nodig zijn. Hierbij kan gedacht worden aan de boeken “Speel Je Wijs” (Smegen, 2012) voor de bovenbouw en “Speel Je Wijs Woordenschat” (Smegen, 2014) voor de onderbouw, waarin verschillende dramawerkvormen beschreven staan rondom thema’s.

De conclusies van dit onderzoek roepen ook nieuwe vragen op: Is de effectiviteit van de werkwijze te meten in cijfers? Een vervolgonderzoek voor deze school zou kunnen zijn dat de resultaten van methodegebondentoetsen op het gebied van woordenschat en de resultaten van het leerlingvolgsysteem na de implementatieperiode onderzocht worden. Er kan dan onderzocht worden of de interventies volgens het ontwerp uit dit onderzoek bij hebben gedragen aan resultaatverbetering of dat de plannen bijgesteld moeten worden. De school is in het huidige schooljaar (2015-2016) gestart met het werken in een andere groepssamenstelling. Er wordt gewerkt in 3 combinatiegroepen (1-2-3, 4-5 en 6-7-8). Het zou interessant zijn om te onderzoeken hoe woordenschatdidactiek in deze combinatiegroepen zo effectief mogelijk vormgegeven kan worden.

Woordenschat: “Fijn voor het Brein”			
Breinprincipes → Viertakt ↓	 Voortbouwen	 Zintuiglijk rijk	 Creatie
Vorbewerken	Voorkennis activeren bij de introductie van een woord.	Gebruik beelden, geluiden en laat iets zien om de aandacht van leerlingen te trekken bij de introductie van een woord.	Geef in je introductie het goede voorbeeld en laat eigen creaties zien rondom de betekenis van een woord, die leerlingen later bij het consolideren van andere woorden ook kunnen maken op hun eigen manier.
Semantiseren Uitbreiden- uitleggen- uitbeelden- uitproberen	Bouw voort op wat kinderen al weten van een woord, gebruik metaforen die aansluiten bij de belevingswereld van kinderen. Sluit aan bij bestaande kennis, denkbeelden of interesses. Verken onderwijsbehoeften.	Laat zoveel mogelijk zintuigen gebruiken. Laat het woord ‘beleven’. Laat beeldmateriaal zien bij de woorden, laat de woorden uitbeelden, ruiken (welke geur past bij dit woord?), proeven en voelen. Zorg voor beweging. Gebruik muziek. Gebruik in de onderbouw de ‘Thematafel’, “Ik-tafel” en de ‘Spelverteltafel’ uit ‘Op woordenjacht’ (Duerings et al., 2011).	Laat leerlingen zelf ontdekken, ervaringen uitwisselen, ordenen, relaties leggen nadat de betekenis van een woord is uitgelegd.
Consolideren	Speel een associatiespel met de geleerde woorden rondom een thema. Maak kinderen eigenaar van hun eigen leerproces. Gebruik vanaf groep 5 ‘De woordenboeken’ uit ‘Op Woordenjacht’ (Duerings et al., 2011) die leerlingen zelf maken.	Woorden moeten zichtbaar zijn (met lidwoord) in de vorm van een woordmuur met grafische modellen en/of woordposters, of een thematafel met voorwerpen en woordkaartjes. Gebruik ‘Draai maar raak’ uit ‘Op woordenjacht’ (Duerings et al., 2011).	Laat woordposters, mindmaps, presentaties, zelfbedachte woordspelletjes creëren. Laat leerlingen elkaar de woorden nog eens uitleggen.
Controleren	Heb als leerkracht hoge verwachtingen van je leerlingen, jouw oordeel heeft invloed op de leerprestaties van je leerling.	Laat leerlingen uitbeelden wat ze hebben geleerd. Laat ze een collage, tekening of lied maken.	Laat leerlingen zelf (bijvoorbeeld voor klasgenoten) een toets, quiz of kruiswoordpuzzel maken.
Breinprincipes → Viertakt ↓	 Emotie	 Focus	 Herhaling
Vorbewerken	Roep een context op waar kinderen herinneringen aan hebben. Maak de introductie van een woord spannend en onverwacht. Maak de kinderen nieuwsgierig!	Laat de aandacht op het leren van nieuwe woorden richten door een pakkende, korte introductie. Zorg voor een realistische context. Haal de dagelijkse context van de kinderen naar het klaslokaal. Vertel wat de kinderen gaan leren. Gebruik grafische modellen zoals een woordweb, kenmerkenspin, woordenwolk, beeldwoordenveld.	Houd de introductie kort en geef het brein tijd om de informatie te verwerken.
Semantiseren Uitbreiden- uitleggen- uitbeelden- uitproberen	Koppel de uitleg aan emoties en laat kinderen de emoties uitbeelden en voelen. Gebruik humor bij het uitleggen. Prikkel de nieuwsgierigheid door bijvoorbeeld doosjes met een inhoud die met het woord te maken hebben te laten ontdekken. Beloon de nieuwsgierigheid en onderzoekende houding met positieve feedback. Gebruik in groep 4-5 het ‘woordenschatmonster’ uit ‘Op woordenjacht’ (Duerings et al.,2011).	Meerdere woorden aanbieden in een logische betekenisstructuur (woorden clusteren). Geef goede voorbeelden. Gebruik grafische modellen zoals de kast, de trap, de parachute, woordspin, woordweb, overlapper, woorddriehoekje uit ‘Op woordenjacht’ (Duerings et al., 2011). Laat een mindmap maken. Geef een goede balans tussen concentratie en ontspanning. Overgenomen van: De gebundelde Kwaliteitskaarten Woordenschat de 4-Takt, Vorbewerken, Semantiseren, Consolideren, Controleren, Van den Nulft & Verhallen, z.d., p. 13.	Gebruik in je uitleg het woord zo vaak mogelijk. Spreid de uitleg van nieuwe woorden, niet teveel ineens en varieer! Bied het woord op 7 verschillende manieren aan.
Consolideren	Gebruik woordspelletjes waar de kinderen plezier aan beleven. Bijv. rugschrijven, woord doorfluisteren, woordenbingo, wie/wat ben ik. Ben als leerkracht positief als de leerlingen aan de slag gaan met de woordspelletjes. Laat een lied bedenken met de woorden Gebruik werkvorm ‘de praatplaat’ uit ‘Op woordenjacht’ (Duerings et al.,2011).	Geef als leerkracht het goede voorbeeld, zorg dat je mindset op het gebied van leren optimaal is. Laat zien dat jij ervan overtuigd bent dat de leerlingen door zelf te oefenen de woorden kunnen onthouden.	Oefenen door de woorden vaak terug te laten komen in gevarieerde woordenschatspelletjes (train de passieve en actieve woordenschat). Na de uitleg een korte pauze (bijv. met een spel of bewegingsoefeningen). Dan het geleerde herhalen met bijvoorbeeld een balspel. Laat de woorden gedurende zes weken terugkomen. Gebruik ‘woordenschatdoosjes’ uit ‘Op woordenjacht’ (Duerings et al., 2011). In de onderbouw het ‘woord van de dag’. Gebruik coöperatieve werkvormen zoals: Binnen-buitenkring, Zoek iemand die, Waar/Niet waar, Twee praat, TweeVergelijk, Tweetal Coach uit ‘Op Woordenjacht’ (Duerings et al.,2011).
Controleren	Ben als leerkracht positief, fouten maken mag en is een signaal dat er nog geleerd kan worden.	Concentratie! Registreer systematisch het woordenaanbod en de leerlingresultaten. Laat de leerling zijn aandacht richten op het behalen van een gewenst resultaat. Bespreek de resultaten met de leerling en stel (nieuwe) doelen.	Controleer regelmatig en op verschillende manieren of de leerlingen de (ook na lange termijn) woorden nog kennen. Er kan ook gecontroleerd worden aan de hand van de coöperatieve werkvormen die bij het consolideren gebruikt worden.

Figuur 8: De fases van de Viertakt gekoppeld aan de zes breinprincipes (Timmermans, 2015). Afbeeldingen breinprincipes overgenomen van: <http://www.hamiltonbrightraining.com/breincentraalleren>

Hoofdstuk 6 reflectie

Beschrijvende reflectie

Ik ben begonnen met draagvlak te creëren voor dit onderzoek door met het team te overleggen over het onderzoeksthema. Toen dit vaststond ben ik me gaan verdiepen in de woordenschatdidactiek en in effectief onderwijs door het bestuderen van literatuur. Daardoor besepte ik dat het team goed op de hoogte moet zijn van de theorie rondom woordenschatverwerving en woordenschatdidactiek voordat de didactiek toegepast kan worden. Ik heb een presentatie gegeven over woordenschat en over de Viertakt. Daarbij merkte ik dat ik het erg interessant vond om dit proces te leiden en het initiatief te nemen tot verbetering van de praktijk. Tijdens het leiden van de focusgroepsinterviews bleef ik objectief en was ik mij bewust van mijn rol als onderzoeker. Het voordeel daarvan was dat de wil om te veranderen vanuit het gehele team uitgesproken werd. Tijdens de uitprobeersfase heb ik in groep 7-8 het werken volgens de Viertakt uitgeprobeerd. Daarbij had ik de rol als leerkracht, wat in de focusgroepen een voordeel was omdat ik me kon inleven in de reacties van mijn collega's. Ik heb als onderzoeker het initiatief genomen om te komen tot het uiteindelijke ontwerp van de werkwijze. Ik merkte dat in het afgelopen schooljaar (2014-2015) de werkdruk toenam omdat de school toewerkte naar een andere indeling van jaargroepen waarvoor diverse elementen uitgeprobeerd en geëvalueerd moesten worden. Het zou beter zijn geweest wanneer het ontwerp gezamenlijk gemaakt zou zijn. Het ontwerp is echter besproken in het team, aangepast en goedgekeurd. Daarna is het gehele onderzoek gepresenteerd aan het team zodat duidelijk is waarop de conclusies gebaseerd zijn.

Technische reflectie

Als basis voor dit onderzoek is de methodiek volgens de Viertakt genomen. Ik heb dit didactisch model gekozen omdat het methode onafhankelijk gebruikt kan worden en omdat het in eerdere onderzoeken met succes is uitgeprobeerd. Ik wilde vanwege de kort tijd voor dit onderzoek niet eerst met het team verschillende didactische modellen bekijken waarna we een keuze zouden maken. Om het doel van het onderzoek te bereiken heb ik me verdiept in de verschillende onderwijsstrategieën en uiteindelijk voor ontwerponderzoek gekozen. Deze keuze is gemaakt omdat het gehele team op zoek was naar een meer structurele manier van woordenschatonderwijs. Tevens heb ik me verdiept in verschillende onderzoeksmethodes en heb vooral de onderzoeksmethode 'focusgroep' gebruikt. Het werken met deze onderzoeksmethode is me goed bevallen en ik merkte dat ik bekwaam ben in het leiden van een focusgroep als onafhankelijke onderzoeker. Door het leiden van dit onderzoek is gewerkt aan alle competenties en basisdimensies (Claasen, De Bruine, Schuman, Siemons & Velthoven, 2009). In het bijzonder vermeld ik competentie 5 (competent in samenwerking met collega's), omdat dit onderzoek valt of staat bij de manier waarop collega's, met elkaar samenwerken, waarbij we de schoolpraktijk gezamenlijk een stukje verbeterd hebben. Ik heb mezelf ontwikkeld in het onderzoekend handelen (basisdimensie B2.3) door systematisch, cyclisch en interactief te werk te gaan. Voor deze reflectie heb ik gebruik gemaakt van het artikel 'Een reflectieve-onderzoekende houding' (Boosten & Klabbbers, 2013). De feedback van mijn critical friends en studiebegeleidster heeft mij geholpen om het onderzoeksverslag te kunnen verbeteren.

Biografische reflectie

Ik heb een thema mogen onderzoeken dat ik persoonlijk interessant vind. Ik heb me daarbij gerealiseerd dat het voor mijn collega's niet vanzelfsprekend hoeft te zijn om dit onderwerp zo interessant te vinden en er net zo enthousiast mee aan de slag te gaan als ik dat deed. Ik heb daarom de presentatie zakelijk gehouden en informatie vanuit de theorie overgebracht, zonder daarbij mijn eigen mening te geven. Dit vond ik soms lastig, maar ik heb geleerd te accepteren dat collega's een andere mening en visie kunnen hebben. Door het praktijkgericht onderzoek heb ik geleerd dat ik door het doen van praktijkgericht onderzoek aan de hand van een vooraf vastgesteld plan en tijdspad met meer structuur aan het werk ga en me niet zo snel laat overvallen of afleiden door andere onderwerpen die op mijn pad komen. Ik ben iemand die snel enthousiast is over een bepaalde methodiek en graag dingen uitprobeert in de praktijk, in mijn professioneel ontwikkelplan heb ik beschreven dat ik een 'doener' ben. Door me te verdiepen in het 'waarom' van een bepaalde methode of model begrijp ik ook beter waarom dit wel of niet in mijn praktijk zou kunnen werken. Ik heb gemerkt dat ik het interessant vind om een veranderingsproces te begeleiden en om leerkrachten daarbij te coachen.

Kritische reflectie

Als onderzoeker moest ik soms afstand doen van mijn rol als leerkracht in mijn eigen groep en van mijn rol als collega. Ik moest ervoor waken dat ik geen standpunt innam dat mijn handelen en de uitkomst van het onderzoek zou beïnvloeden. Dit is gelukt, maar wanneer ik kritisch ben heb ik toch een stempel op dit onderzoek gedrukt doordat ik de keuzes heb gemaakt uit de theorie. Wanneer ik dit onderzoek objectiever zou willen maken, zou ik de verschillende theorieën naast elkaar kunnen leggen en het team een ruimere keuze geven in de te volgen theorie. Ook zou getoetst kunnen worden of de gekozen aanpak daadwerkelijk werkt voor onze school door de leerlingresultaten te vergelijken. Dit vergt echter meer tijd dan beschikbaar was voor dit onderzoek. Kritisch handelen is een aandachtspunt voor mij. Bij aanvang van dit onderzoek ben ik met enthousiasme begonnen aan het overbrengen van kennis over de Viertakt op collega's en ben ik de verschillende werkvormen gaan uitproberen in de praktijk. Wanneer ik kritisch terugkijk op het onderzoeksproces kan ik me afvragen of ik wellicht meer volgens de leerstijl van de 'denker' had kunnen handelen in plaats van volgens de leerstijl van de 'doener', die weliswaar bij mij past, maar tevens zijn valkuilen kent. Impulsiviteit is een eigenschap waarmee ik met het uitproberen van theorie in de praktijk nog kritischer wil omgaan in de toekomst. Ik kan de terugkoppeling naar eigen acties nu meer benutten.

Meta-reflectie

Wanneer ik naar het gehele proces kijk in dit praktijkgerichte onderzoek zie ik dat ik in de voorbereiding en tijdens de uitvoering reflecteerde op de bestudeerde literatuur, op de onderzoeksstrategie en de onderzoeksmethodes. In mijn toekomstig handelen ga ik daar gebruik van maken doordat ik nu heb geleerd om met structuur de onderwijspraktijk te verbeteren in plaats van meteen iets uit te proberen wat interessant lijkt. Ik heb door het uitvoeren van dit onderzoek een verschil kunnen maken voor leerlingen, doordat ik collega's heb gestimuleerd een verschil te kunnen maken. Daarbij heb ik gemerkt dat tijdens een onderzoek zaken anders kunnen lopen dan gepland, maar dat dit niet wil zeggen dat het doel niet bereikt kan worden. De weg naar het doel mag anders zijn, en moet zelfs soms aangepast worden uit kritische en ethische overwegingen. Wanneer ik terugkijk zie ik dat in het onderzoek als geheel

een gelaagdheid te herkennen is. Ik ben als onderzoeker bezig geweest om de praktijk te verbeteren op micro-, (de leerlingen), meso- (de school) en op macroniveau (de samenleving). Door samen met collega's het woordenschatonderwijs aan te pakken en de woordenschat van leerlingen te verbeteren, draagt dit praktijkonderzoek een steentje bij aan het functioneren van deze leerlingen in de samenleving.

Dit onderzoeksverslag is de laatste toets in de opleiding tot Master Sen. Mede door het uitvoeren van dit praktijkgerichte onderzoek, waarin ik steeds 'gedwongen' werd tot reflecteren en toelichten waarom ik de dingen doe zoals ik ze doe, ben ik een professional met een reflectief onderzoekende houding geworden.

Literatuurlijst

- Beuming, P., Ligthart, F., & Schijndel, B. van (2006). *Taal op maat*. Houten: Noordhoff BV.
- Boosten, A. & Klabbers, W. (2013). Een reflectief-onderzoekende houding: een model voor reflectie als mogelijk hulpmiddel? *Nieuw Meesterschap*, pp. 29-33.
- Claasen, W., Bruïne, E. de, Schuman, H., Siemons, H., & Velthooven, B. (2009). *Inclusief Bekwaam: Generiek competentieprofiel inclusief onderwijs*. Apeldoorn: Garant.
- Dirksen, G. (2011). *Het brein achter leren*. Meppel: Uitgeverij SchoolBV Meppel.
- Droge, S. & Kuiken, F. (2010). *Woordenlijst Amsterdamse Kinderen*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Duerings, J., Linden, B. van der, Schuurs, U. & Strating, H. (2011). *Op woordenjacht*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant.
- Hattie, J. (2012). *Leren zichtbaar maken*. Bazalt Educatieve Uitgaven.
- Kienhuis, J. (2008). De stem van de leerlingen. Oplossingsgericht werken: basis voor dialoog en participatie. In Cornelissen, F., Huijgevoort, H. van, Kienhuis J., Smeets, K., Swet, J. van & Vloet, K., *Bouwen aan een opleiding als platform. Interactieve professionaliteit en interactieve kennisontwikkeling*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant.
- Lange, R. de, Schuman, H. & Montsano Montessori, N. (2011). *Praktijkgericht onderzoek voor reflectieve professionals*. Antwerpen - Apeldoorn: Garant.
- Marzano, R. (2003). Opgeroepen op oktober 22, 2014, van Wat werkt op school, bouwstenen voor het vergroten van onderwijsopbrengsten: <http://watwerktopschool.nl/model-van-marzano/>
- Marzano, R. (2011). *Wijs met woorden*. Rotterdam: Bazalt Educatieve Uitgaven.
- Marzano, R. (2012). *Wat werkt op school*. Bazalt Educatieve Uitgaven.
- Mulder F., Timman, Y. & Verhallen, S.(2009). *Basislijst Amsterdamse Kleuters (BAK)*. Amsterdam: Uitgeverij ITTA - Instituut voor Taalonderzoek en Taalonderwijs Anderstaligen.
- Natuurlijk Leren training en ontwikkeling*. (2015, september 1). Opgehaald van <http://www.natuurlijkleren.org/>
- Nulft, D. van den & Verhallen, M. (2009). *Met woorden in de weer*. Bussum: uitgeverij Coutinho.

- Nulft, D. van den & Verhallen, M. (z.d.). *De gebundelde Kwaliteitskaarten Woordenschat de 4-Takt, Voorbewerken, Semantiseren, Consolideren*. Rotterdam: Projectbureau Kwaliteit.
- Römgers, T. (2011). *Vuurwerk*. Jan Jutten training en ontwikkeling Natuurlijk Leren B.V.
- Smegen, I. (2012). *Speel je Wijs*. Assen: Koninklijke Van Gorcum BV.
- Smegen, I. (2014). *Speel je Wijs woordenschat*. Assen: Koninklijke Van Gorcum BV.
- Verhallen, M. (2009). *Meer en beter woorden leren*. Utrecht: Projectbureau Kwaliteit.
- Verhallen, M. & Verhallen, S. (1994). *Woorden leren, woorden onderwijzen*. Hoevelaken: CPS.
- Vernooy, K. (2007). *Effectief leesonderwijs nader bekeken*. Utrecht: Projectbureau kwaliteit.

Bijlagen

Bijlage 1: Tijdpad onderzoek

Vooronderzoek	Augustus-november 2014
Literatuuronderzoek	Augustus-september 2014
Documentonderzoek	Oktober 2014
Informatie geven over de viertakt van Verhallen + focusgroep 1 (peilen of leerkrachten mogelijkheden zien om de viertakt en breinvriendelijk onderwijs in te zetten in de groep en op welke manier)	Studiedag november 2014
Data analyse focusgroep 1 (analyse huidige situatie en behoefte analyse)	November 2014
Ontwerpfase	Januari – mei 2015
Uitproberen in alle groepen door collega's	Januari - februari 2015
Focusgroepinterview 2 collega's	Teamoverleg Maart 2015
Data analyse focusgroep 2	April 2015
Focusgroepinterview leerlingen	Mei 2015
Data analyse focusgroepinterview leerlingen	Mei 2015
Voorleggen en bespreken eerste ontwerp	Juni 2015
Evt. bijstellen en opnieuw bespreken	Juli 2015
Evaluatiefase onderzoek	Juni - juli 2015
Conclusie en discussie onderzoek	Augustus 2015
Presenteren onderzoek (team)	September 2015
Presenteren onderzoek (ouders, leerlingen, collega's andere scholen binnen de stichting)	November 2015

Bijlage 2: Voorbereiding Focusgroep voor collega's

Beste collega's,

Voor jullie ligt een document ter voorbereiding op het onderdeel woordenschat op de studiedag op 17 november a.s. Zoals jullie weten doe ik dit jaar onderzoek vanuit de opleiding M-SEN met het doel om woordenschatonderwijs op onze school te verbeteren en zo betere resultaten door de leerlingen voor zowel woordenschat als begrijpend lezen. In het onderzoek zit ook een stuk boeiend onderwijs.

Mijn onderzoeksvraag is de volgende:

Hoe kunnen we op deze school effectief werken volgens de Viertakt aan het verbeteren van de woordenschat op een breinvriendelijke manier, met maximale betrokkenheid van de leerlingen?

Deelvragen:

- 1) In hoeverre is breinvriendelijk leren in de Viertakt verweven?
- 2) Welke mogelijkheden zijn er op schoolniveau om effectief aan woordenschat te werken op een breinvriendelijke manier?
- 3) Hoe wordt het breinvriendelijk werken aan woordenschat volgens de Viertakt door de leerlingen op onze school ervaren?

Jullie zien in de deelvragen de "Viertakt" genoemd staan. De Viertakt is een didactisch basismodel voor woordenschatonderwijs dat naast elke methode en in elk schoolconcept ingezet kan worden. Ik heb de keuze gemaakt voor de viertakt omdat deze methode zijn succes inmiddels bewezen heeft. Dit is al meerdere keren onderzocht en in diverse boeken/artikelen over woordenschat komt de Viertakt terug. Met behulp van dit model kunnen we in dit schooljaar een ontwerp maken dat bij onze school past en dit uit gaan proberen. Ik zal het tijdspad van mijn onderzoek verder toelichten tijdens de studiedag.

Om de tijd die we met z'n allen hebben op 17 november (± één uur) zo effectief mogelijk te kunnen gebruiken, vraag ik om een stukje voorbereiding van iedereen. Vandaar een aantal opdrachten om van tevoren te maken.

In dit document vind je:

- een profieltest woordenschatonderwijs
- een stukje van een groepsoverzicht (HGW) om in te vullen voor je groep (mag natuurlijk samen met je duo-collega),
- de vraag om je lokaal te bekijken vanuit een woordenschatperspectief
- de vraag om te beschrijven wat jij nu elke dag doet aan woordenschat.

De opdrachten komen allemaal uit het boek: "Met woorden in de weer" van Dirkje van den Nuft & Marianne Verhallen (2009). Doel van deze opdrachten is om de beginsituatie in beeld te krijgen op onze scholen. De uitslag van de profieltest krijg je natuurlijk op deze dag en we bespreken de opdrachten kort, dus print deze uit en neem mee a.u.b.

Naast de opdrachten zie je in de bijlage een artikel over woordenschat (Verhallen 2009) waarin o.a. de noodzaak van goed woordenschatonderwijs uitgelegd wordt en beschreven wordt wat de viertakt is. Mijn vraag is of jullie **na het maken van de opdrachten** het artikel in ieder geval t/m hoofdstuk 7 van tevoren willen lezen. Het doel daarvan is dat we allemaal starten met enige voorkennis en zo beter kunnen gaan omschrijven wat de gewenste situatie rondom woordenschat is. Dan bekijken we ook wat de overeenkomsten met breinvriendelijk leren zijn en wat wij er evt. van breinvriendelijk onderwijs aan toe willen voegen.

Omdat de analyse van de beginsituatie en de behoefte analyse een onderdeel zijn van mijn onderzoek en ik dit terug moet koppelen naar de opleiding, zou ik het heel fijn vinden als jullie deze opdrachten digitaal invullen en mij deze voor de studiedag (17-11) terugmailen, dan kan ik de resultaten analyseren en toevoegen aan mijn onderzoeksverslag. Ik anonimiseer alle namen van collega's, ook de namen van de kinderen en de naam/plaats van de school worden niet genoemd in mijn verslag.

Ik wens jullie veel succes en plezier bij het maken van de opdrachten en het lezen van het artikel. Daar wil ik jullie van tevoren bij deze alvast voor bedanken!

Groetjes Annemiek

DE PROFIELTEST

Deze vragenlijst is geen wetenschappelijke test waarmee je alle ins en outs van je woordenschatonderwijs blootlegt. Maar het is leuk om je persoonlijke beginsituatie vast te leggen. De vragen gaan over je denkbeelden en routines met betrekking tot het woordenschatonderwijs. Kruis impulsief en snel een van de antwoordmogelijkheden aan. Ga niet wikken en wegen en neem niet meer dan 10 minuten de tijd om alle vragen te beantwoorden.

A Ik denk wel eens...

Hieronder staat een aantal denkbeelden van leerkrachten over woordenschatonderwijs. Geef bij elke zienswijze aan of de gedachte ook bij jou door je hoofd gaat. Zo ja, hoe vaak? Omcirkel het antwoord dat het meest op jou van toepassing is.

Wat een moeite steeds, die duizenden woorden. En de meeste leerlingen onthouden al die woorden toch niet.

- 1 Ik denk dat:
- a nooit
 - b soms
 - c regelmatig

Geweldig! Wat levert woordenschat toch snel en zichtbaar resultaten op.

- 2 Ik denk dat:
- a nooit
 - b soms
 - c regelmatig

Ik heb als leerkracht wel wat anders te doen. Ik moet zorgen dat kinderen voldoende kennis krijgen.

- 3 Ik denk dat:
- a nooit
 - b soms
 - c regelmatig

Nog meer woordenschat? Ik heb niet eens voldoende tijd voor mijn taalmethode!

- 4 Ik denk dat:
- a nooit
 - b soms
 - c regelmatig

Ik snap wel dat de leerlingen er moeite mee hebben. Het is ook saai al die woordenschatlesjes.

- 5 Ik denk dat:
- a nooit
 - b soms
 - c regelmatig

B Ik doe het zo...

Wat doe je in de praktijk concreet aan woordenschatonderwijs? Zet een cirkel om het antwoord dat jouw praktijksituatie het dichtst benadert.

- 1 Ik vraag aan de leerlingen: 'Wie weet wat dit woord betekent?'
 - a nee, dat doe ik niet vaak
 - b dat doe ik gemiddeld 1 keer per week
 - c ja, dat doe ik vaak
- 2 Ik bedenken leuke, speelse opdrachten voor leerlingen om de woorden in te oefenen.
 - a nee, dat doe ik niet vaak
 - b dat doe ik gemiddeld 1 keer per week
 - c ja, dat doe ik vaak
- 3 Ik denk na over de vraag hoe ik woorden goed kan uitleggen en neem daar ook de tijd voor.
 - a nee, dat doe ik niet vaak
 - b dat doe ik gemiddeld 1 keer per week
 - c ja, dat doe ik vaak
- 4 Ik bied woorden aan binnen de context waarin ze voorkomen.
 - a nee, dat doe ik niet vaak
 - b dat doe ik gemiddeld 1 keer per week
 - c ja, dat doe ik vaak
- 5 Ik haal woorden om aan te leren niet alleen uit de taalmethode, maar ook uit andere vakken en activiteiten.
 - a nee, dat doe ik niet vaak
 - b dat doe ik gemiddeld 1 keer per week
 - c ja, dat doe ik vaak
- 6 Ik besteed alles met elkaar ongeveer een halfuur per dag aan woordenschatonderwijs.
 - a nee
 - b de ene week wel, de andere week niet
 - c ja

C Ik zou willen dat...

Hieronder staan allemaal wensen van leerkrachten die we in de loop der tijd opgetekend hebben. Geef bij elke uitspraak aan in hoeverre je dezelfde wens hebt. Kies het antwoord dat het meest overeenkomt met hoe jij erover denkt.

- 1 Ik zou willen dat ouders meer (Nederlands) met hun kind praten.
 - a mee eens
 - b beetje eens/beetje oneens
 - c mee oneens
- 2 Ik zou willen dat de taalmethodes voor beter woordenschatonderwijs zorgen.
 - a mee eens
 - b beetje eens/beetje oneens
 - c mee oneens
- 3 Ik zou willen dat leerlingen eerst voldoende Nederlands spreken voordat ze naar school gaan.
 - a mee eens
 - b beetje eens/beetje oneens
 - c mee oneens
- 4 Ik zou willen dat iedereen in het onderwijs aan de slag gaat met kinderen wijzer maken.
 - a mee eens
 - b beetje eens/beetje oneens
 - c mee oneens
- 5 Ik zou willen dat ik daadwerkelijk 3 uur per werkweek woordenschatonderwijs kan geven.
 - a mee eens
 - b beetje eens/beetje oneens
 - c mee oneens

A. De kinderen in beeld

Hoe staat het met de woordenschat van de leerlingen bij jou in de klas?

Groep:		Datum:		Vak/vormingsgebied: Woordenschat		
Leerkracht:		Periode:		Methode:		
Naam leerling	Groep			Toets 1 Cito Woordenschat Laatste afname/Taal voor Kleuters/TAK laatste afname (Niveau + vaardigheidsscore)	Toets 2 Bijv. eerste Methode toets (WS) Huidige schooljaar	Toets 3 Bijv. laatst afgenomen Methode toets (WS) Huidige schooljaar
	B	I	T			

A.u.b. invullen:

Niveau	Aantal lln. :	Is % van deze groep:
I		
II		
III		
IV		
V		

Niveau	%	Interpretatie
I	20	Ver boven het gemiddelde
II	20	Boven het gemiddelde
III	20	De gemiddelde groep leerlingen
IV	20	Onder het gemiddelde
V	20	Ver onder het gemiddelde

B. De klas in beeld

Omschrijf kort met een woordenschatbril op, hoe je klas eruitziet. Hangen er aan te leren woorden in de klas? Hangen daar plaatjes bij? Is alles goed te zien voor je leerlingen? Wat ligt er op jouw tafel en op de tafeltjes van de leerlingen? Een woordenboek? Welke materialen, opdrachten en andere ondersteunende leermiddelen liggen zichtbaar in de klas om de woordenschat van de kinderen te vergroten? Kijk rond in je klas en beschrijf de situatie vanuit het perspectief van woordenschat! (uit: 'Met woorden in de weer', van den Nuft & Verhallen, p. 39)

C. De leerkracht in beeld

Je buurman die bij de bank werkt, heeft de afgelopen week een artikel gelezen over woordenschat in het onderwijs. Hij is geïnteresseerd en vraagt aan jou wat jij nu elke dag doet aan woordenschat. Het is een leuke en eerlijke vent dus je wilt het niet mooier voorschotelen dan het is. Wat ga je hem vertellen?

Bijlage 3: Analyse profieltest

De klas in beeld

Wat zie je, waar kunnen leerlingen afkijken, opzoeken enz.?

Groep 1-2	Groep 3-4
- Woordweb + mindmap per thema - Kaartjes met woorden bij het voorwerp - Vertelplaten	- Woordkaarten VLL - Lettermuur met plaatjes en woorden
Groep 5-6	Groep 7-8
- Woordenboeken - Soms woorden op voorwerpen	- Woordenboeken - Sporadisch woordposters/woordweb/mindmapTOM/VO

De leerkracht in beeld

Groep 1-2	Groep 3-4
Woordspelletje: leerkr. geeft omschrijving, lln. benoemt woord Moeilijke woorden memory Bij voorlezen en vertellen nagaan of lln. moeilijke woorden kennen Woorden benoemen bij vertelplaten Lln. veel laten vertellen en stimuleren van benoemen van woorden Samen op zoek naar betekenissen Hulpmiddelen: -Taal op Maat - Talentenlijn - Knoop het in je oren - 'KIJK'	Woordenschat volgens VLL (bijv. ankerverhaal Ws volgens TOM Ws Tablets (Snappet) In gesprek met kinderen over het moeilijke woord Tijdens de instructie direct de betekenis van een woord vragen aan de kinderen Eigen ervaringen van kinderen bij de betekenis van een woord laten vertellen Voorbeelden geven en in een context aanbieden. De woorden verwerken in de opdrachten die de kinderen na de instructie maken Controleren of de kinderen de woorden hebben begrepen. Rijke taal gebruiken Hulpmiddelen: VVL, TOM, Tablets (WS Snappet)
Groep 5-6	Groep 7-8
- Veel laten lezen - Voorlezen - Woordenschat Snappet - Ws volgens methode TOM - Bij uitleg veel synoniemen gebruiken Hulpmiddelen: TOM Tablets (WS Snappet) Woordenboeken	- Actualiteitenkring met uitleg 'vaktermen' - Rijke taal gebruiken - Stimuleren om moeilijke woorden te vragen/op te zoeken - Ws volgens methode TOM - Veel laten lezen Voorlezen Hulpmiddelen: TOM Tablets (WS Snappet + Woordenboekapp) Woordenboeken

Bijlage 4: Verslag focusgroep 1 Collega's

Van tevoren heeft de onderzoeker een presentatie gegeven over Woordenschat en woordenschatdidactiek volgens de Viertakt, gebaseerd op de theorie van van den Nulft en Verhallen (2011), Verhallen (2009), Vernooy (2009). Tijdens de presentatie vullen de teamleden een werkblad in waarbij de breinprincipes gekoppeld worden aan de vier fasen van de Viertakt.

Direct hierna volgt de focusgroep. Vooraf wordt toestemming gevraagd voor het maken van een audio opname, iedereen stemt daarmee in. De directie fungeert als onafhankelijke notulant, zodat de resultaten van deze focusgroep zo objectief mogelijk worden weergegeven. De vragen die gesteld worden, zijn ook steeds per vraag, te zien op het Activ Board. Aan het team wordt van tevoren verteld dat het de bedoeling is in de focusgroep dat iedereen gewoon spontaan mag reageren op de vragen, er mag gediscussieerd worden, we hoeven niet steeds om de beurt antwoord te geven. De onderzoeker maakt verder duidelijk dat zij zelf buiten de discussie staat en geen oordeel gaat geven op datgene wat er gezegd wordt.

In de inleiding van de focusgroep vertelt de onderzoeker hoe de onderzoeksvraag tot stand is gekomen en wat de onderzoeksvraag en deelvragen zijn. De vraag komt vanuit het team vanwege tegenvallende prestaties op woordenschat gebied en het idee dat de woorden uit de taalmethode niet langer beklijven na de methodetoets.

Omdat in de onderzoeksvraag "Effectief werken" genoemd staat, is door de onderzoeker literatuurstudie gedaan naar evidence based theorieën over effectief werken op de basisschool. Zij heeft hiervoor de theorieën van Marzano (2012) en Hattie (2011) gebruikt. Uit de analyse van de voorbereidende opdrachten blijkt dat in elke groep goede dingen gebeuren op woordenschatonderwijsgebied, maar wel los van elkaar, in elke groep gebeurt het anders. De theorie over effectief werken, zegt o.a. dat het belangrijk is dat een team samen stappen gaat zetten. Zo kunnen we gezamenlijk doelen stellen, elkaar op de hoogte houden en ideeën uitwisselen. Je kunt het niet alleen, je hoeft niet zelf het wiel uit te vinden.

Analyse huidige situatie (startopdrachten Met Woorden in de Weer)

De uitslag van de profieltest uit "Met Woorden in de weer" wordt getoond. De tijd is nu te kort om deze door iedereen te laten optellen op dit moment, maar iedereen kan deze in eigen tijd opzoeken in het boek. Door de onderzoeker wordt opgemerkt dat deze profieltest geen diepgaand onderzoek is, maar het zegt wel iets over de huidige situatie, we krijgen van elkaar een beeld hoe we in de verschillende groepen omgaan met woordenschatonderwijs op dit moment.

De analyse van de voorbereidende opdrachten en de trendanalyses op het gebied van woordenschat en begrijpend lezen worden getoond.

Door de onderzoeker wordt kort de grafieken toegelicht, het is duidelijk dat de tegenvallende resultaten in ons LVS op Woordenschatgebied een reden zijn geweest om dit op te nemen in ons schooljaarplan.

Onderzoeker: "Wat valt op aan deze resultaten?"

Leerkracht 3-4: “Er worden vaak woordwebben gebruikt met alleen woorden, geen plaatjes. “Je ziet de resultaten in het LVS in de bovenbouw teruglopen, wellicht omdat de visuele ondersteuning naar de bovenbouw toe minder wordt.”

Leerkracht 7-8: “In de bovenbouw is het woordenschatonderwijs weinig zintuiglijk rijk, leerlingen kunnen dan lezen.” “Opzoeken in woordenboek is niet altijd handig, geeft ook puur woordbetekenis, geen viertakt.” “Ik laat de kinderen woordbetekenissen aan mij vragen wanneer ik beschikbaar ben, een woordenboek zegt te weinig.”

Leerkracht 3-4: “Er zijn wel woordenboeken met beeldmateriaal.”

Onderzoeker: Zou het meer nut hebben om leerlingen zelf een woordenboek te laten maken van de woorden die zij leren op school?

Leerkracht 7-8: “Zou kunnen, zou op zich heel leuk zijn, rondom een thema.”

Leerkracht 3-4: “Door te Googelen kun je nu gemakkelijk een plaatje of filmpje vinden bij het woord.” “Dit doe ik wanneer ik weet dat een bepaald woord vaker aan bod komt en terugkomt in de toets.”

Leerkracht 7-8: “We gaan ervan uit dat de methode alles wel aanbiedt, in feite is dit ook wel zo, voorbereiden gebeurt wel goed denk ik, semantiseren gebeurt eigenlijk niet, of te weinig, en het consolideren een beetje en dan komt de toets, je stelt vast dat het magertjes is en dan zijn ze het vergeten.”

Leerkracht 3-4: “Ik vind de toetsen bij Snappet ook magertjes, er wordt weinig getoetst wat in de leerdoelen staat, als je goed gaat kijken worden daar maar één of twee dingen uit gevraagd en daar moet je je oordeel aan ophangen.”

Leerkracht 7-8: “Er blijven aan elk woord dat kinderen leren meerdere woorden hangen, de kapstok wordt steeds groter.”

Onderzoeker: Samenvattend kunnen we wat betreft de methode Taal Op Maat zeggen dat deze wel handvatten geeft, maar dat de Viertakt hier niet voldoende is weergegeven, we missen een stuk consolideren”. Reactie leerkr. groep 7-8: dat zul je er zelf dus aan toe moeten voegen. Hoe zit dat in groep 1-2?

Leerkracht 1-2: “Woorden controleren doe ik aan de hand van Bingo, kwartetten, woordenmemory. Dat gebruik ik dan meestal in de laatste fases.”

Onderzoeker: zijn er nog aanvullingen op de analyse a.d.h.v. de startopdrachten?

“In 1-2 zie je nog meer gebruik van spelletjes, naar de bovenbouw toe wordt de afwisseling in spelletjes minder.”

Leerkracht 3-4: “Ik denk dat we er ons allemaal van bewust zijn dat we normale, rijke taal moeten gebruiken.”

Onderzoeker: “ja, dus dat doen we al, dat is wel belangrijk voor de huidige situatie”.

Leerkracht 1-2: “Ik denk dat het allemaal te incidenteel gebeurt, misschien moet het meer structureel aan bod komen.”

Leerkracht 7-8: “De goede wil is er wel en de ideeën zijn er wel, maar te weinig bewust en te weinig structuur, er zit nu te weinig systeem in.”

Leerkracht 1-2: “Doordat je in 1-2 en 3-4 ook nog wel in thema's werkt, komt het stukje woordenschat er automatisch bij. Aangezien dit niet in de bovenbouw gebeurt op die manier, valt dat misschien wel weg.”

Onderzoeker: dus thema's helpen je om woorden te selecteren.

Leerkracht 3-4: “Ik gebruik naast Snappet ook de vertelplaat of digibord uit het boek via dr. Digi. Die zit er nl. op de tablet niet meer bij. Dan laat ik de kinderen vertellen wat je allemaal ziet, zodat ze de woorden ook in een verband zien.”

Leerkracht 7-8: “Zo kun je ook met woorden van de hele school rondom een thema in de hal, centraal een soort draaicilinder, krantenkiosk maken, zou leuk zijn met woorden uit alle groepen rondom hetzelfde thema. Bijv. met de kleuters samen een woordweb maken en daar ophangen.”

Onderzoeker: dan zit je al op het stukje: “wat willen we?”, daar gaan we het nu over hebben.

Analyse huidige situatie (focusgroep)

Hoe selecteer je de woorden die leerlingen moeten kennen?

Leerkracht 5-6: “Ik doe eigenlijk alles wat ik kan, als ik met iets anders bezig ben en ik kom iets moeilijks tegen, dan wil ik dat aanpakken.” Ik wil niet toetsmatig gaan kijken, ik kijk bewust niet naar de woorden die in de Cito toets aangeboden worden. Ik kijk naar wat de methode aanbiedt.”

Onderzoeker: Kijken jullie vooral naar de woorden uit de taalmethode, of neem je W.O. ook mee?

Leerkracht 3-4: “Ik denk dat je het wel meeneemt, maar het stuk ‘herhalen’ zit er dan niet bij, als je zegt dat iets minimaal 7 keer aan bod moet zijn gekomen, denk ik dat het daar vooral in zit, dat dat te weinig structureel gebeurt.”

Onderzoeker: dus we kunnen concluderen dat we in de huidige situatie te weinig herhalen. We kijken wel bewust naar welke woorden aan bod komen.

Leerkracht 7-8: “Is ook erg tijdgevoelig, kinderen pikken ook nieuwe woorden op van de tv en jeugdjournaal, sommige woorden komen erbij en sommige vallen af. Ik zou best wel eens zo’n woordenlijst willen zien, en voor mezelf eens kijken welke woorden ze moeten kennen, hoeveel procent ervan echt aan bod komt. Ik denk dat je dan wel een aardig beeld krijgt.”

Onderzoeker: Zou je dan ook je woordenlijst uit de methode naast bijv. de lijst vanuit Digiwak kunnen leggen om te kijken of ze er in voor komen?

Leerkracht 7-8: “Ja, die zouden er eigenlijk in voor moeten voorkomen.”

Is er een visie en beleid op woordenschatonderwijs vastgelegd?

Unaniem: “Nee”. IB: “Heb jij die gevonden?”

Onderzoeker: nu na deze presentatie, willen jullie dan aan de slag?

Leerkracht 3-4: “Toen ik het artikel las had ik al zoiets dat ik het persoonlijk belangrijk vind, maar had wel zoiets van als we bezig zijn met een nieuwe schoolvisie, en we vinden het allemaal belangrijk, moeten we ernaar gaan kijken hoe we het vorm gaan geven en waarborgen in een nieuw concept”.

Leerkracht 7-8: “Het hoeft ook niet zo veel inspanning te kosten, het is gewoon een andere manier van werken, helpt ook om onze school een gezicht, een duidelijker karakter te geven.”

Onderzoeker: hoe bedoel je dat?

Leerkracht 7-8: “We hebben altijd zoveel moeite om onze school te typeren, en deze dingen helpen daarbij, duidelijk maken hoe we werken, omdat het zichtbaar is.”

Onderzoeker: fijn dat we hiermee aan de slag willen: Van intuïtief naar heldere samenhang en duidelijke aanpak.

Analyse gewenste situatie

Wat willen we met z'n allen bereiken?

Leerkracht 1-2: "Dat we er structurele mee bezig zijn, voor kinderen en voor jezelf boeiend zodat het plezierig blijft om er mee aan het werk te zijn."

Leerkracht 7-8: "Een plezierige manier is daarbij heel belangrijk denk ik."

Hoe willen we dit bereiken?

Leerkracht 1-2: "kijken in "op Woordenjacht" en dan kijken wat bij je past en ik kan toepassen. Ik zou dus kijken naar wat ik leuk vindt."

Leerkracht 7-8 : "maar gaat iedereen dan gewoon wat uitproberen?"

Directie wordt uitgenodigd te reageren: "het probleem met boeken is vaak dat ze in de kast blijven staan en niet gelezen worden en dan werken ze niet, dus ik denk niet dat het aanschaffen van dit boek voor iedereen hoeft."

Leerkracht 1-2: "We hoeven niet voor iedereen een boek, het gaat er meer om dat je er praktische tips uit kunt halen en kunt gaan toepassen."

Leerkracht 3-4: "Misschien dat nu iedereen uit kan proberen wat bij je past en dat daarna blijkt dat we misschien dezelfde dingen hebben uitgeprobeerd. Maar eerst kun je zoeken wat je bij jezelf vindt passen bij het onderwerp of thema waar je mee bezig bent."

Leerkracht 1-2: "Is het boek gericht op de viertakt? Onderzoeker: Ja, alle fasen komen uitgebreid terug."

Waar wil je ervaring mee opdoen in de eerste fase?

Leerkracht 1-2: omdat het herhalen er vaak bij inschiet moeten we het misschien juist zoeken in de coöperatieve werkvormen. 10-minutenspelletjes bevatten het inslijpen.

Leerkracht 3-4: Ook omdat het belangrijk is om het op het boeiende manier te brengen, zit je bij die coöperatieve werkvormen wel dat het op een soort spelletje lijkt. Met de grafische modellen is het toch wat abstracter voor de kinderen, ik denk dat de coöperatieve werkvormen zeker aanspreken bij de kinderen.

Leerkracht 5-6: Kinderen vinden de 10-minuten spelletjes vaak erg leuk. Deze kunnen individueel en coöperatief.

Onderzoeker: dus we gaan ons in eerste instantie verdiepen in de routines en coöperatieve werkvormen.

Waar ligt de focus in de eerste fase?

1-4 Op de thema's, (nu Sinterklaas), 5-8 meer op het thema van de taalles.

Hoe ga je woorden selecteren?

Leerkracht 7-8: "In principe selecteren we de woorden die aangeboden worden in de taalmethode. De taalthema's komen in de groepen redelijk overeen."

Welke hulpmiddelen hebben we nodig?

Boek: op woordenjacht. Leerkr. 7-8: "We zouden voor de hulpmiddelen een woordenschatkist aan kunnen leggen met hulpmiddelen."

Leerkracht 1-2: "Misschien een idee om netjes een schapje in te richten met hulpmiddelen, zoals "Praatprikkel, kaartspelletjes enz."

Hoe willen we breinvriendelijk leren terugzien in ons ontwerp en wellicht later in onze visie op woordenschatonderwijs?

Iedereen heeft met gemak de zes breinprincipes kunnen plaatsen in de verschillende fases van de Viertakt. (zie bijlage). Het maken van mindmaps wordt niet gebruikt in de voorbeelden in de theorie over de Viertakt, daar wordt meer gewerkt met woordwebben. Dit is wel iets wat wij als school toe kunnen voegen.

Welk idee hebben jullie bij het maken van een ontwerp voor breinvriendelijk woordenschatonderwijs dat bij onze school past?

Hoe komt dit ontwerp eruit te zien?

Er zijn nog geen concrete ideeën voor het maken van een ontwerp.

Stagiair 7-8: "Dit is ook afhankelijk van het te kiezen schoolconcept."

Onderzoeker: "we kunnen de conclusie trekken dat we gedurende het proces meer duidelijkheid krijgen over het te maken ontwerp."

Wanneer wisselen we onze eerste ervaringen uit? Werkbijeenkomsten?

Vergaderingen?

Leerkracht 7-8: "bijeenkomst nadat iedereen iets heeft uitgetoetst uit 'Op Woordenjacht'."

We kiezen de teamvergadering van 16 december uit om de eerste ervaringen uit te wisselen.

Welke mogelijkheden zie je nu voor het maken van een groepsplan

Woordenschat?

Leerkracht 7-8: "Je kunt bij de doelen kijken naar wat er in de BAK en WAK en je taalmethode staat."

Leerkracht 5-6: "Ik vind het wel moeilijk om het alleen hiervoor te bedenken, zeker voor de kinderen die zwakker zijn, hoe ga je dat dan extra aanbieden, daar moet ik over nadenken."

Leerkracht 3-4: "Als je per thema een groepsplan moet maken, komt dat neer op 16 groepsplannen per jaar, dat kost teveel tijd."

Leerkracht 7-8: "Je kunt het clusteren."

Leerkracht 3-4: "Je zou inderdaad ook in de onderbouw kunnen clusteren per thema."

Leerkracht 7-8: "Je kunt ook gewoon per blok nagaan of een kind genoeg woordenschat heeft opgepikt of niet, als je weet hoe je moet controleren."

Leerkracht 3-4: "Controleren is dan belangrijk, je kunt wel een plan maken, maar dan moet je ook waarborgen hoe je gaat controleren."

Leerkracht 7-8: "Je zou voor het controleren in eerste instantie de methodetoets kunnen gebruiken, om op te starten."

Leerkracht 7-8: "En dan moet je natuurlijk ook nadenken over wat je doet als een kind onvoldoende scoort."

Leerkracht 5-6: “Er wordt bij Taal op Maat heel snel getoetst en daarna wordt er niet meer op terug gekomen, dat is het probleem.”

Heb je iets gemist in deze discussie?

Leerkracht 7-8: Ik heb nog één ding gemist in het artikel van Marianne Verhallen, woordenschat is één van de voorwaarden voor begrijpend lezen. Er zijn ook heel veel woorden die niet betekenisvol zijn, bijv. tussenvoegsels, bijwoorden, woorden zoals ‘tenzij’ en ‘mits’. Hoe leer je die dan eigenlijk aan? Deze zijn belangrijk voor tekstberip
Onderzoeker: Er is wel vanuit de WAK een schoolwoordenlijst waar een aantal van deze woorden opstaat. Hoe zou jij dit zelf aanpakken?

Leerkracht 7-8: “Ik zou proberen om de woorden in een zin te gebruiken.”

Onderzoeker: “dit is een heel goed punt om mee te nemen in ons proces.”

De onderzoeker bedankt iedereen voor de actieve deelname tijdens deze focusgroep.

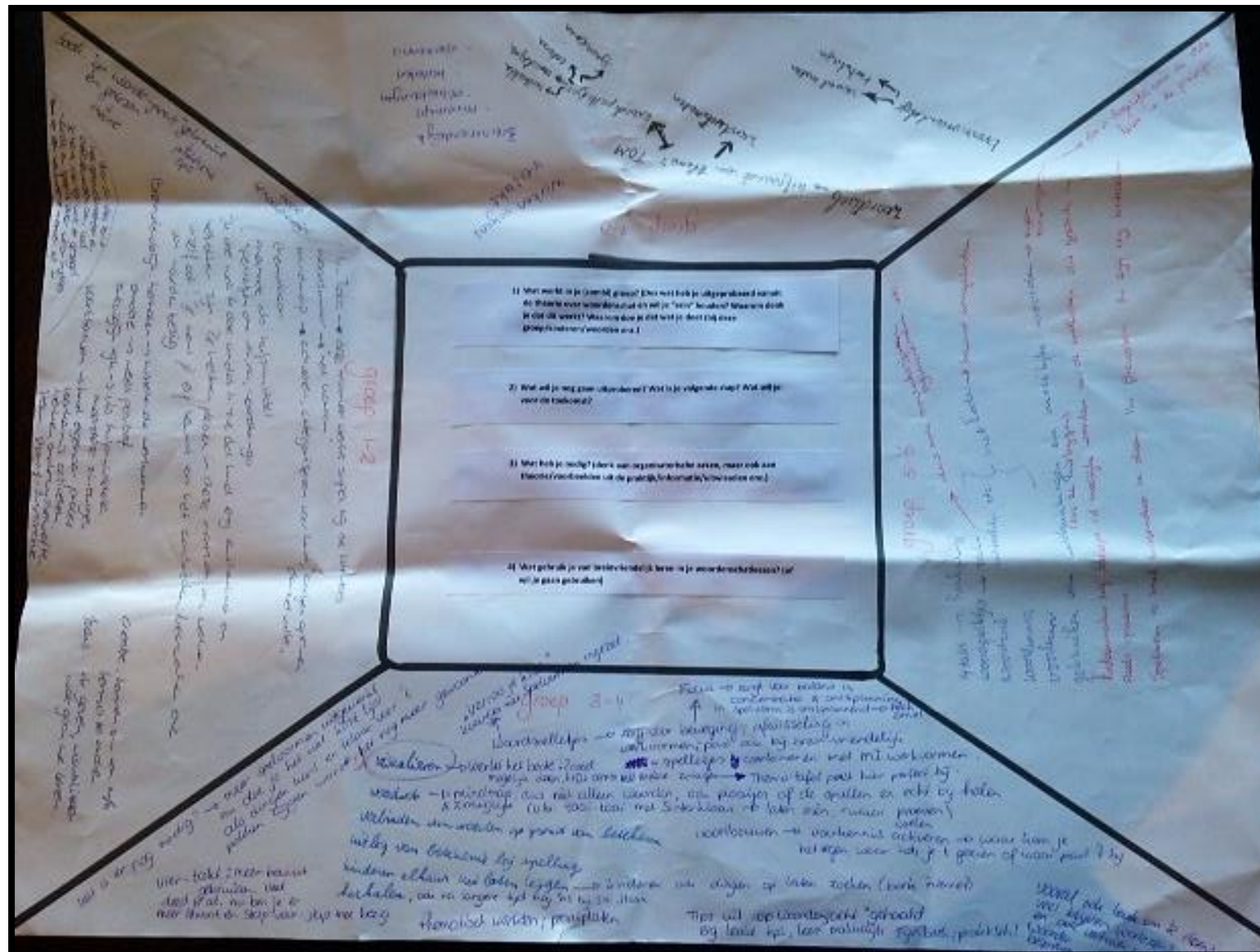
Bijlage 5: Gezamenlijke opdracht focusgroepinterview collega's

OPDRACHT :

Probeer om tijdens de presentatie de zes breinprincipes in de didactiek volgens de Viertakt terug te vinden door ze aan de verschillende fases te koppelen.

Viertakt fase:	1. Voorbewerken De kinderen bij het onderwerp van de les en/of de aan te leren woorden betrekken	2. Semantiseren De betekenis van woorden duidelijk maken. Woorden uitleggen.	3. Consolideren Het inslijpen van de woorden en de betekenissen in het geheugen. Woorden veel en gevarieerd herhalen.	4. Controleren De betekenis van woorden duidelijk maken. Woorden uitleggen.
Breinprincipe (s) vul in: <i>Gezamenlijk ingevuld door collega's</i>	<i>Voortbouwen Emotie Zintuiglijk Rijk</i>	<i>Voortbouwen Creatie Focus Herhaal (in de drie uitjes) Emotie Creatie Zintuiglijk Rijk</i>	<i>Herhaal Focus Zintuiglijk Rijk Emotie Voortbouwen Creatie</i>	<i>Focus Herhaal</i>

Bijlage 6: Placemat Focusgroep 2 collega's

Letterlijke tekst placemat per groep:

Groep 1-2:

4-takt: deze manier werkt super bij de kleuters

Woordmuur: het lichaam

Mindmap: activeren, categoriseren voor kind, "laadjes openen dan wel vullen.

Thematisch

Methode als hulpmiddel

Spelletjes als 'rara', woordbingo

Ik doe wat ik doe omdat ik zie dat kinderen erg enthousiast en betrokken zijn. Ze hebben plezier in deze manier van werken, ikzelf ook! Je bent jezelf erg bewust van het aanbieden, verwerken en verwoorden bezig.

Boek: "Op woordenjacht" gelezen en gebruikt, theorie en praktische tips.

Breinvriendelijk:

Herhalen: wisselende werkvormen

Emotie: wees positief

Zintuiglijk rijk: visuele hulpmiddelen, meerdere zintuigen

Voortbouwen: kind eigenaar proces

Voorkennis activeren

Werken volgens onderwijsbehoeften

Steun-sturing-inspiratie

Creatie: kansen om van info kennis te maken

Focus: voorbeelden geven, visualiseer wat gaan we leren.

Door dit alles komt het gestructureerder en doelbewuster aan bod. Je bent alerter wat er gezegd wordt en speelt daar waar nodig op een bewustere manier op in.

Groep 3-4:

Woordspelletjes: zorg voor beweging: afwisseling in werkvormen, past ook bij breinvriendelijk. Focus: zorgt voor balans in concentratie en ontspanning in spelvorm is ontspannend: toch zinvol.

"Verras je klas" kaartjes met spelvormen ingezet.

Visualiseren werkt het beste! Zoveel mogelijk doen, liefst combi met andere zintuigen.

Thema tafel past hier perfect bij.

Woordweb: Mindmap, dus niet alleen woorden, ook plaatjes of de spullen er echt bij halen en zintuiglijk (bijv. taai-taai met Sinterklaas: ook laten zien, ruiken, proeven).

Voortbouwen: voorkennis activeren: waar kom je het tegen, waar heb je het gezien of waar past het bij.

Verbinden van woorden op grond van betekenis.

Uitleg van betekenis bij spelling.

Kinderen aan elkaar uit laten leggen. Kinderen ook dingen op laten zoeken (boek, internet)

Herhalen, ook na langere tijd nog eens bij stil staan

Thematisch werken; praatplaten

Viertakt: meer bewust gebruiken. Veel deed je al, nu ben je er meer bewust en stap-voor-stap mee bezig.

Tips uit “Op Woordenjacht” gehaald. Erg leuke tips, leest makkelijk. Fijn boek, praktisch!

Vooraf ook leuk om te doen: veel blijven voorlezen! En ook verhalen en woorden bespreken.

Wat is er nog nodig? Meer spelvormen uitgewerkt. Nu doe je het wel, kost tijd. Als dingen kant en klaar voor het pakken liggen wordt het nog meer gewoonte.

Groep 5-6:

4-takt: herhaling

Woordspelletjes: raden, uitbeelden etc. Dus ook omschrijven synoniemen etc.

Woordweb Woordmuur Voorlezen

Gebruiken van uitdrukkingen (en ze uitleggen) en moeilijke woorden. Eigen toevoeging. Dit is dagelijks aan de orde, leren in de praktijk.

Kinderen maken zelf kaartjes van de moeilijke woorden uit de methode die gebruik ik steeds opnieuw.

Spelvorm is snel tussendoor te doen. Leerlingen focussen. Leerlingen zijn erg betrokken.

Groep 7-8:

Werken volgens Viertakt

Woordweb: Uitgaande van thema's Taal op Maat

Woordspelletjes: uitbeelden, omschrijven, tekenen, synoniemen

Breinvriendelijk: visueel maken, herhalingen, mindmaps, afbeeldingen, voorkennis.